

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

Kielce, dnia 3 lipca 2023 r.

Poz. 2775

UCHWAŁA NR LXXIII/338/2023 RADY MIEJSKIEJ W RADOSZYCACH

z dnia 27 czerwca 2023 r.

w sprawie zatwierdzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Radoszyce na lata 2023 – 2026

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2023r., poz. 40 ze zm.) art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 840 ze zm.) Rada Miejska w Radoszycach uchwala, co następuje:

§ 1. Uchwala się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Radoszyce na lata 2023 – 2026 w brzmieniu nadanym jak w załączniku do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta i Gminy Radoszyce.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Świętokrzyskiego.

Przewodniczący Rady
Miejskiej w Radoszycach

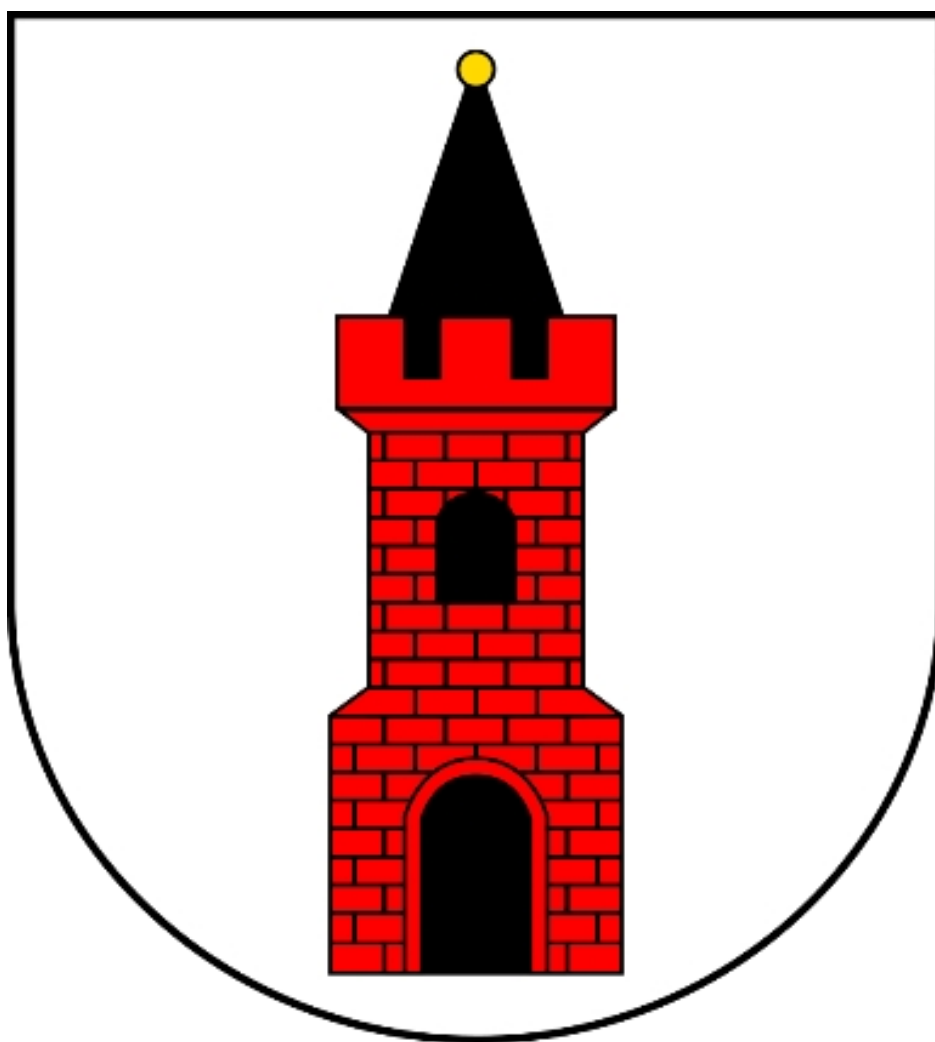
Robert Nowak

Załącznik do uchwały Nr LXXIII/338/2023

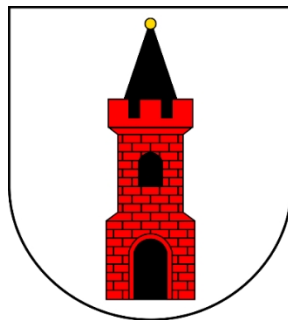
Rady Miejskiej w Radoszycach

z dnia 27 czerwca 2023 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY RADOSZYCE NA LATA 2023 – 2026

**Radoszyce
2023**

ZLECENIODAWCA:

Urząd Miasta i Gminy w Radoszycach
ul. Żeromskiego 28
26-230 Radoszyce
tel. (41) 377 50 83
e-mail: gmina@radoszyce.pl
www.radoszyce.pl

WYKONAWCA:

Judyta Nawrot-Bukowiec
ul. Armii Krajowej 2/3
39-100 Ropczyce
tel. 783 798 165
e-mail: reliktarcheologia@gmail.com
www.relikarcheologia.pl

Autor opracowania:

Judyta Nawrot-Bukowiec

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP.....	5
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	6
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE.....	7
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....	14
4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym.....	14
4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022.....	14
4.1.2 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.....	15
4.1.3 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.....	16
4.1.4 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030.....	16
4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	18
4.2.1 Program Opieki nad Zabytkami Województwa Świętokrzyskiego na lata 2013-2016 (z kontynuacją na lata kolejne).....	18
4.2.2 Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+.....	18
4.2.3 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego.....	19
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.....	20
5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy).....	20
5.1.1 Strategia Rozwoju Gminy Radoszyce na lata 2015-2025.....	20
5.1.2 Program Rewitalizacji Gminy Radoszyce na lata 2016-2023.....	20
5.1.3 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Radoszyce.....	21
5.1.4 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Radoszyce.....	23
5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	25
5.2.1 Ogólna charakterystyka gminy.....	25
5.2.2 Rys historyczny gminy Radoszyce.....	26
5.2.3 Krajobraz kulturowy Gminy Radoszyce.....	27
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	34
5.3.1 Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków.....	34
5.3.2 Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	34
5.3.3 Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	36
5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	37
5.4.1 Zabytki nieruchome w gminnej ewidencji zabytków.....	38
5.4.2 Zabytki archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków.....	39
5.5 Dziedzictwo niematerialne.....	45
5.6 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.....	45
6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ.....	46
6.1 Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy.....	46
6.2 Analiza szans i zagrożeń.....	47
7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE.....	49
7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami.....	50

<u>8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</u>	54
<u>9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</u>	55
<u>10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI</u>	56
<u>11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW</u>	61

1. WSTĘP

Niniejszy dokument służy określeniu działań gminy w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te winny odbywać się w harmonii z działaniami gospodarczymi i społecznymi oraz zapewniać ochronę dziedzictwa kulturowego środkami prawnymi, takimi jak odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz finansowymi, poprzez przeznaczenie części budżetu gminy na ochronę zabytków. Procesy rozwojowe zachodzić powinny przy zapewnieniu warunków trwania i zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz przy wykorzystaniu zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Lokalne dziedzictwo kulturowe posiada potencjał wpływający na atrakcyjność ekonomiczną regionu poprzez rozwój turystyki w oparciu o zabytki. Poprzez wyznaczone działania może przyczynić się do wzmocnienia świadomości wspólnoty kulturowej i lokalnej tożsamości.

Gmina Radoszyce posiadała „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Radoszyce na lata 2019-2022” podjęty Uchwałą Nr VIII/49/2019 Rady Gminy Radoszyce z dnia 25 czerwca 2019 r.

Układ opracowania zasadniczo nie uległ zmianie. Opiera się on na ogólnej charakterystyce zasobu zawartej w poprzednim Programie, został jednak zaktualizowany, uzupełniony oraz częściowo poszerzony.

Pierwsze rozdziały (2-4) dotyczą ustawowych uwarunkowań formalno-prawnych odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego, ustawowych celów *Programu* oraz analizują najważniejsze dokumenty, strategie, programy - ważne z punktu widzenia opieki nad zabytkami - zarówno opracowane na szczeblu centralnym jak i wojewódzkim. Jest to konieczne, gdyż *Program* powinien być zgodny z założeniami odnoszącymi się do ochrony i opieki nad zabytkami zarówno na szczeblu centralnym, czyli do polityki państwa w tym zakresie, jak również na poziomie województwa i powiatu.

Rozdział 5 składa się z kilku części. W pierwszej części analizie poddane zostały dokumenty programowe gminy pod kątem uwzględnienia w nich kwestii związanych lub mających wpływ na zachowanie oraz ochronę zabytków i krajobrazu kulturowego. W części drugiej przedstawiono charakterystykę zasobu zabytkowego gminy. Wskazano w nim najważniejsze obiekty, zespoły obiektów i cechy charakterystyczne krajobrazu kulturowego gminy. Takie rozpoznanie dało podstawę do znajdującej się w dalszej części *Programu* analizy SWOT (mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia) jakie dokonały się w zakresie zachowania zasobu najistotniejszych zadań do zrealizowania przez gminę. W kolejnej części rozdziału V przedstawiono dane dotyczące zabytków z terenu gminy wpisanych do rejestru (rejestr zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych), zabytki w gminnej ewidencji zabytków, jak również dziedzictwo niematerialne gminy.

Rozdział 6 stanowi ocenę dziedzictwa kulturowego - Analiza szans i zagrożeń. Uwzględniono w nim aktualny stan zachowania zasobu zabytkowego i krajobrazu kulturowego. W rozdziale 7 wskazano najważniejsze zadania ujęte w ramach zawartych priorytetów. Kolejne rozdziały, 8 i 9, dotyczą sposobu realizacji i oceny wdrażania *Programu*. W 10 rozdziale, przedstawiono źródła finansowania realizacji zadań.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840*) mówiący, że:

1. Wójt, burmistrz lub prezydenta miasta sporządza na okres 4 lat program opieki nad zabytkami,
2. Gminny program opieki nad zabytkami podlega uchwaleniu przez radę (miasta, gminy, powiatu) po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
3. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
4. Z realizacji programu wójt, burmistrz lub prezydent sporządza, co dwa lata, sprawozdanie, które przedstawia Radzie.

W przypadku programów na poziomie gminnym podstawą ich sporządzenia jest Gminna Ewidencja Zabytków założona w oparciu o ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami uwzględnione zostają w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Celem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami w świetle art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie zadań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.

7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony tego dziedzictwa określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie tego konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.** (*Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm.*) w przepisach:

Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

Art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (*t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840*), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

Art. 3: definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art. 4: objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

Art. 5: określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu

warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

Art. 6: klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

- „1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:
- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
 - 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
 - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
 - 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
 - a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Art 7: reguluje następujące formy ochrony zabytków:

- 1) Wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków.
 - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.
- 2) Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.
- 3) Utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
- 4) Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji

o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 16 ust. 1: wskazuje radę gminy jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Art. 17: określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku kulturowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, składowania lub magazynowania odpadów.

Art. 18: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. 2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności: 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu; 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

Art. 19: wskazuje, że „1. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych. 1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt. 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych. 2. W przypadku, gdy gmina posiada Gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1. 3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu

ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

Art. 20: mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Art. 21: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Art. 22: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

Art. 89: wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

➤ **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (*t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 40*), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

➤ **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (*t. j. Dz. U. 2022 r. poz. 503, ze zm.*). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

➤ **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (*t. j. Dz. U. 2022 r. poz. 88, ze zm.*). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o

ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ustawa dotyczy także obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska** (*t. j. Dz. U. 2022 r. poz. 2556, ze zm.*). W odniesieniu do zieleni zabytkowej objętej ochroną prawną Ustawa reguluje zasady wydawania pozwoleń na wycinkę i pielęgnację zieleni, definiuje wymóg uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz jego kompetencje w zakresie wydawania pozwoleń na podejmowanie prac polegających na usunięciu drzew lub krzewów z nieruchomości zabytkowej lub jej części będącej wpisaniem do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni.
- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (*t. j. Dz. U. 2022 r. poz. 916, ze zm.*), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (*t. j. Dz. U. 2023 r. poz. 344*). Ustawa reguluje zbywanie nieruchomości zabytkowych własności Skarbu Państwa bądź samorządu terytorialnego:
 - art. 13 ust. 4 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków,
 - art. 13 ust. 5 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków).
- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (*t. j. Dz. U. 2020 r. poz. 194*). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.
- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (*t. j. Dz. U. 2022 r. poz. 1327, ze zm.*). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (*t. j. Dz. U. 2022 r. poz. 385*). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).

Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:

- „1) gromadzenie dóbr kultury w statutowo określonym zakresie,
- 2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,
- 3) przechowywanie gromadzonych dóbr kultury, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,
- 4) zabezpieczanie i konserwację muzealiów oraz w miarę możliwości, zabezpieczanie stanowisk archeologicznych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody,
- 5) urządzenie wystaw,
- 6) organizowanie i prowadzenie badań, ekspedycji naukowych oraz prac wykopaliskowych,
- 7) prowadzenie działalności edukacyjnej,
- 8) udostępnianie zbiorów do celów naukowych i edukacyjnych,
- 9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,
- 10) prowadzenie działalności wydawniczej” (art. 2).

Gmina jako podmiot tworzący (lub przejmujący) muzeum zobowiązana jest do:

- 1) zapewnienia środków potrzebnych do utrzymania i rozwoju muzeum,
- 2) zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonym zbiorom,
- 3) sprawowania nadzoru nad muzeum.

- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (*t. j. Dz. U. 2022 r. poz. 2393*). Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (*t. j. Dz. U. 2020 r. poz. 164*).

Do aktów wykonawczych dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami należy także:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (*Dz. U. z 2019 r. poz. 1721*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (*Dz. U. z 2019 r. poz. 1886*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (*Dz. U. z 2017 r. poz. 928*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów

Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (*Dz. U. z 2022 r. poz. 1388*);

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (*Dz. U. z 2014 r. poz. 110*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (*Dz. U. z 2004 r., Nr 30, poz. 259*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (*Dz. U. z 2004 r., Nr 212, poz. 2153*);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (*Dz. U. z 2011, Nr 89, poz. 510*).

Przepisy i konwencje międzynarodowe

Problematyka ochrony zabytków jako ważne zagadnienie dziedzictwa kulturowego znalazła swoje odbicie w międzynarodowych konwencjach. Przepisy i konwencje międzynarodowe stanowią zbiór dokumentów traktowany przez środowisko konserwatorskie jako doktrynalna podstawa ochrony dziedzictwa kulturowego. Część z tych dokumentów została ratyfikowana przez Polskę. Pozostałe, pomimo braku formalnego przyjęcia do stosowania w Polsce, współtworzą obowiązujący zbiór przepisów. Są to:

- II Protokół do Konwencji Haskiej,
- Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, Paryż 1972 (ratyfikowana przez Polskę w 1976 r.),
- Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Architektonicznego, Grenada 1985 (ratyfikowana w 2011 r.),
- Międzynarodowa Karta Ochrony Miast Historycznych ICOMOS (Toledo-Waszyngton 1987),
- Europejska Konwencja o Ochronie Dziedzictwa Archeologicznego, La Valetta 1992 (ratyfikowana w 1996 r.),
- Europejska Konwencja Krajobrazowa, Florencja 2000 (ratyfikowana w 2004 r.),
- Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, Paryż 2003 (ratyfikowana w 2011 r.),
- Konwencja w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, Paryż 2005 (ratyfikowana w 2007 r.),
- Dokument The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas - przyjęty przez 17 Zgromadzenie Generalne ICOMOS w 2011 r.
- Nowa Karta Ateńska 2003 - Wizja miast XXI wieku, Lizbona, 20 listopada 2003 r.
- Zalecenie UNESCO w sprawie historycznego krajobrazu miejskiego, przyjęta na 35 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w 2011 r.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Radoszyce zgodny jest z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się *Program* połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022¹

Najważniejszym w skali kraju dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego jest Krajowy Program Opieki nad Zabytkami. Dokument ten obejmuje lata 2019-2022. Został on przyjęty Uchwałą Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. (M.P.2019.808).

Głównym celem *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022* jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

W ramach tego programu będą realizowane następujące cele:

Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami:

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.

Kierunki działań 1.1: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.

Zadania:

- ✓ szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.
- ✓ budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym.
- ✓ merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach.
- ✓ konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Kierunek działań 1.2: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

Zadania:

- ✓ wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich.
- ✓ ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich.
- ✓ wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego.
- ✓ powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Kierunki działań 2.1: Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

- ✓ upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Kierunek działań 2.2: Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

- ✓ podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości kulturowego.

Kierunki działań 3.1: Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.

- ✓ kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami.
- ✓ Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Kierunek działań 3.2: Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

- ✓ program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

4.1.2 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030¹

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 została przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 27 października 2020 r. Jest ona aktualizacją poprzedniej Strategii uchwalonej 26 marca 2013 r.

Głównym celem Strategii jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule Strategii: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie - społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura - tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność - potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze 2 wymieniono m.in.:

- ✓ niewystarczający poziom czytelnictwa wśród Polaków oraz niewykorzystany potencjał i ważna rola bibliotek publicznych,
- ✓ niska jakość oferty artystycznej dla najmłodszych oraz deficyty kompetencji kulturalnych
- ✓ zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych,
- ✓ niewystarczający poziom wykorzystania potencjału rozwojowego podmiotów działających w obszarze kultury oraz szkół artystycznych,
- ✓ niewystarczający poziom ochrony zbiorów wchodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego,
- ✓ braki w infrastrukturze archiwów państwowych oraz ich rola w procesach zarządzania dokumentacją elektroniczną w administracji publicznej,
- ✓ brak spójnej i aktualnej krajowej koncepcji rozwoju cyfrowych zasobów kultury,
- ✓ rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego,
- ✓ braki w obszarze budowania wyrazistego, spójnego i atrakcyjnego wizerunku Polski za granicą.

W Strategii trzy główne cele szczegółowe, kierunki interwencji i narzędzia realizacji. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można drugi z celów *"Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich"*. Wytyczone tutaj kierunki działań takie jak:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury:
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

4.1.3 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030²

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 została przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 27 października 2020 r. Jest ona aktualizacją poprzedniej Strategii uchwalonej 26 marca 2013 r.

Głównym celem Strategii jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule Strategii: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie - społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura - tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność - potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze 2 wymieniono m.in.:

- ✓ niewystarczający poziom czytelnictwa wśród Polaków oraz niewykorzystany potencjał i ważna rola bibliotek publicznych,
- ✓ niska jakość oferty artystycznej dla najmłodszych oraz deficyty kompetencji kulturalnych
- ✓ zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych,
- ✓ niewystarczający poziom wykorzystania potencjału rozwojowego podmiotów działających w obszarze kultury oraz szkół artystycznych,
- ✓ niewystarczający poziom ochrony zbiorów wchodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego,
- ✓ braki w infrastrukturze archiwów państwowych oraz ich rola w procesach zarządzania dokumentacją elektroniczną w administracji publicznej,
- ✓ brak spójnej i aktualnej krajowej koncepcji rozwoju cyfrowych zasobów kultury,
- ✓ rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego,
- ✓ braki w obszarze budowania wyrazistego, spójnego i atrakcyjnego wizerunku Polski za granicą.

W Strategii trzy główne cele szczegółowe, kierunki interwencji i narzędzia realizacji. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można drugi z celów *"Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich"*. Wytyczne tutaj kierunki działań takie jak:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury:
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

4.1.4 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030¹

Dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski przyjęty został przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długiej perspektywie czasowej. Szczególny nacisk położony został na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, który decyduje o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe.

W ramach dokumentu zdefiniowane zostały m.in. uwarunkowania polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat. Uwzględniono wśród nich także uwarunkowania wynikające z dziedzictwa kulturowego. Zdiagnozowano m.in. niski, niezgodny z posiadanym potencjałem rozwojowym, poziom wykorzystania funkcji symbolicznych i promocyjnych zasobów dziedzictwa kulturowego.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 uwzględnia powiązania polityki przestrzennej z ochroną i opieką nad zabytkami oraz zalecenia odnoszące się do zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego Polski:

1. rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów w celu wzmocnienia i wyeksponowania ich funkcji;
2. zabezpieczenie możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowanie w dobrym stanie zasobów naturalnych, kulturowych i lokalnych walorów środowiska;
3. zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego - przy aktywnym udziale różnorodnych partnerów, w szczególności społeczności lokalnych;
4. rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury oraz rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych;
5. wykorzystanie unikalnych zasobów krajobrazu kulturowego i budowanie specjalizacji terytorialnej w celu rozwoju lokalnych rynków pracy;
6. ochrona i wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich ich potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego;
7. dbałość o zabytki oraz dziedzictwo kulturowe, kultywowanie tradycji lokalnych, sprzyjające rozwojowi turystyki i wspomagające proces budowania/wzmacniania tożsamości kulturowej;
8. kompleksowe lokalne programy rewitalizacji powinny zapewniać poprawę stanu budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej, ochronę dziedzictwa kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, poprawę transportu publicznego, itp.;
9. zintegrowana ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego;
10. prowadzenie aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i zabytkowych obiektów kultury, obejmującej określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony, prowadzenie monitoringu zachowania zasobów; powstanie list krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych, archeologicznych, szczególnie o cechach symbolu, a także upowszechnienie listy krajobrazów zagrożonych;
11. zabezpieczenie dziedzictwa przed skutkami klęsk żywiołowych;
12. edukacja obywatelska w zakresie budowania powszechnego przekonania, że polska przestrzeń pojmowana, jako bogactwo naturalne i dziedzictwo kulturowe podlega zasadom zrównoważonego rozwoju, a ład przestrzenny jest dobrem publicznym.

4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Podczas wykonywania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy wynikające z dokumentów na poziomie wojewódzkim i powiatowym.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Radoszyce jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich i powiatowych dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy.

4.2.1 Program Opieki nad Zabytkami Województwa Świętokrzyskiego na lata 2013-2016 (z kontynuacją na lata kolejne)

Program opieki nad zabytkami województwa świętokrzyskiego został przyjęty uchwałą nr XXIX/524/13 z dnia 25 marca 2013 r. Jest on opracowaniem strategicznym, wieloletnim, który w sposób kompleksowy określa cele i działania województwa w zakresie opieki nad zabytkami. Najważniejszym założeniem jest ochrona dziedzictwa i krajobrazu kulturowego województwa świętokrzyskiego w celu zachowania go dla następnych pokoleń oraz budowania na jego bazie tendencji służących rozwojowi regionu, a także integracja społeczności lokalnych przy pomocy poszerzania wiedzy o zasobach dóbr kultury i potrzebie ich ochrony.

Cel generalny: Ochrona i zachowanie materialnego oraz niematerialnego dziedzictwa kulturowego województwa świętokrzyskiego.

Cele szczegółowe to:

4.2.2 Ochrona i zachowanie dziedzictwa oraz krajobrazu kulturowego. Kierunki działań:

- ✓ Rozpoznanie i dokumentacja zasobów zabytkowych.
- ✓ Ochrona zabytków ruchomych.
- ✓ Ochrona zabytków nieruchomych.
- ✓ Ochrona zabytków archeologicznych.
- ✓ Ochrona zabytkowych układów architektonicznych.
- ✓ Stwarzanie warunków dla powstania i rozwoju parków kulturowych oraz ochrona krajobrazu kulturowego.

2. Rozwój i efektywne wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego. Kierunki działań:

- ✓ Poprawa dostępu do zasobów dziedzictwa.
- ✓ Promocja zasobów dziedzictwa kulturowego.
- ✓ Wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego w rozwoju regionalnym.

3. Tworzenie warunków do wzmacniania tożsamości regionalnej w oparciu o dorobek kultury materialnej i niematerialnej. Kierunki działań:

- ✓ Kultywowanie tradycji w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego.
- ✓ Popularyzacja wiedzy o dziedzictwie kulturowym.

4.2.2 Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+

Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ r. została przyjęta uchwałą nr 2427/20 dnia 29 lipca 2020 r. Jest to czwarty zaktualizowany dokument w tym zakresie. Stanowi on nadrzędny dokument określający cztery cele strategiczne i główne kierunki rozwoju regionu, wizję oraz misję województwa świętokrzyskiego.

W dokumencie przedstawiono cele i zadania. Poniżej wskazano tylko te, które są związane z ochroną zabytków:

Cel strategiczny 1. Inteligentna gospodarka i aktywni ludzie.

Cel operacyjny 1.3. Wsparcie procesu transformacji kluczowych branż gospodarki regionu. Kierunki działań:

1.3.1. Wspieranie kluczowych branż, ze szczególnym uwzględnieniem regionalnych inteligentnych specjalizacji, we wdrażaniu technik informacyjno-komunikacyjnych oraz rozwiązań cyfrowych właściwych dla Przemysłu 4.0.

1.3.2. Identyfikacja rozwojowych branż gospodarki regionalnej w oparciu o proces przedsiębiorczego odkrywania.

1.3.3. Rozwój potencjału turystycznego regionu w oparciu o walory uzdrowiskowe, środowisko naturalne i dziedzictwo kulturowe.

1.3.4. Tworzenie warunków dla nowoczesnego rolnictwa i przetwórstwa rolno-spożywczego.

1.3.5. Wzmocnienie funkcji Targów Kielce jako ośrodka o ogólnopolskim znaczeniu.

1.3.6. Dążenie do zrównoważonego rozwoju w oparciu o gospodarkę obiegu zamkniętego, w tym

biogospodarki.

Cel strategiczny 3. Wspólnota i bezpieczna przestrzeń, które łączą ludzi.

Cel operacyjny 3.1. Silny kapitał społeczny w regionie. Kierunki działań:

3.1.1. Zwiększenie poczucia tożsamości regionalnej mieszkańców.

3.1.2. Upowszechnianie rozwiązań ograniczających migracje i wspieranie działań na rzecz osiedlania się nowych mieszkańców w regionie.

3.1.3. Wspieranie działań mających na celu wysoką jakość edukacji.

3.1.4. Rozwój instytucji kultury i dziedzictwa kulturowego.

3.1.5. Poprawa warunków dla zwiększania aktywności społecznej i obywatelskiej mieszkańców.

4.2.3 Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego

Kolejnym istotnym dokumentem, który będzie miał wpływ na niniejszy program to obowiązujący Plan Zagospodarowania Przestrzennego województwa świętokrzyskiego. Został przyjęty uchwałą nr XLVII/833/14 przez Sejmik Województwa Świętokrzyskiego dnia 22 września 2014 r.

Plan określa długofalowe cele i kierunki wojewódzkiej polityki przestrzennej przedstawia jednocześnie wizję zagospodarowania przestrzennego regionu świętokrzyskiego na najbliższe 25 - 30 lat.

W planie w rozdziale V. Uwarunkowania i problemy występujące w poszczególnych dziedzinach zagospodarowania przestrzennego, podrozdział 4. Dziedzictwo kulturowe, omówiono specyfikę kulturową regionu, główne uwarunkowania ochrony i zagospodarowania przestrzeni kulturowej, ochronę dziedzictwa kulturowego, główne problemy i obszary problemowe, uwarunkowania ochrony krajobrazu. Podkreślone zostało także znaczenie promowania dziedzictwa kulturowego przez turystykę oraz konieczność kompleksowego przebadania i rozpoznania całości dziedzictwa kulturowego województwa świętokrzyskiego, łącznie z badaniami archeologicznymi.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

5.1.1 Strategia Rozwoju Gminy Radoszyce na lata 2015-2025

Strategia Rozwoju Gminy Radoszyce na lata 2015-2025 została przyjęta Uchwałą Nr XIII/70/2015 Rady Gminy w Radoszycach z dnia 29 grudnia 2015 r.

Strategia pełni kluczową rolę jako nadrzędny plan postępowania władz samorządowych, partnerów gospodarczych i społecznych, którzy mogą się na nią powoływać w procesie pozyskiwania środków zewnętrznych oraz w oparciu o nią zakładać własne plany strategiczne.

W Strategii wymienia się cele strategiczne i cele operacyjne w zakresie rozwoju Gminy,

1. *Poprawa warunków życia mieszkańców gminy poprzez rozbudowę infrastruktury technicznej na terenie Gminy Radoszyce.*

Cel operacyjny 1 - Poprawa jakości dróg na terenie gminy,

Cel operacyjny 2 - Modernizacja chodników, oświetlenia, wstawienie znaków drogowych, progów zwalniających na terenie gminy,

Cel operacyjny 3 - Poprawa estetyki Gminy (rewitalizacja przestrzenna).

2. *Rozwój infrastruktury i usług społecznych na terenie gminy.*

Cel operacyjny 1 - Inwestycje w infrastrukturę sportową i sportową,

Cel operacyjny 2 - Inwestycje w infrastrukturę kulturalną i oświatową,

Cel operacyjny 3 - Inwestycje w infrastrukturę turystyczno-rekreacyjną,

Cel operacyjny 4 - Zwiększenia liczby działań edukacyjnych na rzecz dzieci i młodzieży,

Cel operacyjny 5 - Organizacja inicjatyw na rzecz aktywności osób starszych/samotnych oraz zagrożonych wykluczeniem społecznymi (rewitalizacja społeczna),

Cel operacyjny 6 - Współpraca i wsparcie organizacji pozarządowych,

Cel operacyjny 7 - Edukacja społeczności lokalnej w tym edukacja ekologiczna.

3. *Wspieranie rozwoju gospodarczego gminy.*

Cel operacyjny 1 - Wzrost przedsiębiorczości i tworzenie odpowiedniego klimatu wokół niej,

Cel operacyjny 2 - Stopniowy rozwój turystyki w Gminie,

Cel operacyjny 3 - Zmniejszenie poziomu bezrobocia,

4. *Dbłość o środowisko naturalne na terenie gminy.*

Cel operacyjny 1 - Poprawa dostępu mieszkańców Gminy Radoszyce do systemów oczyszczających ścieki komunalne,

Cel operacyjny 2 - Zwiększenie skuteczności przeciwdziałania skutkom klęsk żywiołowych poprzez doposażenie jednostek OSP,

Cel operacyjny 3 - Zmniejszenie niskiej emisji na terenie gminy poprzez głęboką termomodernizację obiektów użyteczności publicznej Cel operacyjny 4 - OZE i EWE,

Cel operacyjny 5 - Inwestycje kanalizacyjne.

5.1.2 Program Rewitalizacji Gminy Radoszyce na lata 2016-2023

Program Rewitalizacji Gminy Radoszyce na lata 2016-2023 została przyjęta Uchwałą Nr

XXIII/140/2016 Rady Gminy w Radoszycach z dnia 27 grudnia 2016 r.

Na terenie Gminy Radoszyce wyznaczone zostały dwa podobszary rewitalizacji, fragmenty sołectw: Radoszyce, Jakimowice. Wyznaczone podobszary rewitalizacji zajmują powierzchnię 416,14 ha co stanowi 2,71% powierzchni Gminy Radoszyce.

Na podobszarze rewitalizacji nr 1 - fragment sołectwa Radoszyce występują obiekty zabytkowe, w tym najcenniejszy zabytek gminy - kościół parafialny pw. św. Piotra i Pawła w Radoszycach z XVII w.

W Programie wyznaczono sześć głównych celów strategicznych. Poniżej wymieniono te, które dotyczą dziedzictwa kulturowego Gminy.

Cel szczegółowy 1 Przeciwdziałanie negatywnym zjawiskom społecznym, promocja integracji i włączenia społecznego na podobszarach rewitalizacji.

Podobszar 1 Radoszyce- kierunki działań:

- ✓ Organizacja imprez kulturalnych na podobszarze rewitalizacji.

Cel szczegółowy 2: Poprawa dostępu do usług publicznych oraz zwiększenie ich jakości (edukacyjnych, zdrowotnych, kulturalnych).

Podobszar 1 Radoszyce- kierunki działań:

- ✓ Rozwój zasobów kultury poprzez rozbudowę i dostosowanie obiektu do prowadzenia działalności kulturalnej.

Cel szczegółowy 3: Rozwój turystyki, zagospodarowanie terenów pod rekreację, sport i wypoczynek.

Podobszar 1 Radoszyce- kierunki działań:

- ✓ Zachowanie dziedzictwa kulturowego na terenie sołectwa Radoszyce.

Podobszar 2 Jakimowice- kierunki działań:

- ✓ Zachowanie dziedzictwa kulturowego na terenie sołectwa Jakimowice.

5.1.3 Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Radoszyce

Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy Radoszyce wynikają głównie ze *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Radoszyce*.

Studium jest podstawowym dokumentem dla władz samorządowych gminy, na podstawie którego prowadzona ma być polityka i strategia działań, przede wszystkim w sferze zagospodarowania przestrzennego, ale także w sferze społeczno-gospodarczej i ekologicznej, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na kształtowanie struktury przestrzennej i układu funkcjonalno-przestrzennego. W przypadku istotnych zmian uwarunkowań lub dokonania znaczących odstępstw od ustaleń niniejszego Studium, należy przystąpić do kolejnych jego aktualizacji. Między innymi dlatego celowe jest dokonywanie oceny aktualności Studium co najmniej raz w ciągu kadencji Rady Gminy, co wynika także z obowiązujących przepisów.

Studium ma bardzo duże znaczenie dla prawidłowej realizacji ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. Ustalenia tam zawarte rzutują w następstwie na dalszą politykę gminy odnoszącą się do ochrony zabytków, a ustaloną w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzjach o warunkach zabudowy. Ponadto w Studium zawarta jest spójna koncepcja rozwoju gminy oraz poszczególnych branż ważnych z punktu widzenia lokalnych społeczności, które mogą znacząco wpływać na jakość ochrony i stan zachowania zabytków.

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Radoszyce zostało przyjęte Uchwałą Nr XIII/115/00 Rady Gminy Radoszyce z dnia 28 czerwca 2000 r. Ostatnia zmiana studium została uchwalona Uchwałą Nr VXX/109/2016 Rady Gminy Radoszyce z dnia 27 września 2016 r.

W celu ochrony dziedzictwa kulturowego w Studium ustalono następujące zasady:

1. Dla obiektów i zespołów wpisanych do rejestru zabytków ustala się:

- ✓ wszelkie prace budowlane, konserwatorskie, renowacyjne i rewitalizacyjne przy obiektach i na terenach wpisanych do rejestru zabytków wymagają postępowania zgodnie z przepisami odrębnymi.
- ✓ zakaz lokalizacji, wszelkich inwestycji mogących przyczynić się do utraty cech historycznych, architektonicznych i estetycznych obiektów i zespołów budowlanych, a także osi widokowych na te obiekty i zespoły, które również mogą silnie ingerować w krajobraz kulturowy, oraz których funkcja nie jest dostosowana do charakteru otoczenia zabytkowego z szczególnym uwzględnieniem inwestycji typu: wiatraki, stacje bazowe cyfrowej telefonii komórkowej, reklamy wielkoformatowe.
- ✓ wszelkie prace sanacyjno-porządkowe i wycinki drzew na terenach zabytkowych parków, a także wydzielenia działek i lokalizacja nowych obiektów wymagają postępowania zgodnie z przepisami odrębnymi.

2. Dla obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków ustala się: - nakaz zachowania bryły budynku i kształtu dachu;

- ✓ w przypadku budynków zewnętrznego ocieplenia odtworzenie detalu architektonicznego; - odnośnie wyglądu elewacji zewnętrznych (szczególnie elewacji frontowej) nakaz zachowania lub odtworzenia na podstawie zachowanych elementów bądź ikonografii detalu architektonicznego, także układu elewacji oraz kształtu okien;
- ✓ zakaz zastosowania blachy dachówko-podobnej lub gontu papowego jako pokrycia dachu;
- ✓ odnośnie kolorystyki elewacji nakaz stosowania barw pastelowych dla elewacji budynków;
- ✓ zakaz instalowania reklam wielkoformatowych w sposób zakłócający wygląd budynku oraz osie widokowe na obiekty zabytkowe;
- ✓ wszelkie prace budowlane, konserwatorsko-restauratorskie mające wpływ na zmianę wyglądu zewnętrznego obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków należy uzgodnić z właściwym miejscowo konserwatorem zabytków.

3. Odnośnie inwestycji związanych z nową zabudową pośród obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków zaleca się:

- ✓ konieczność dostosowania nowej zabudowy do kompozycji przestrzennej, w zakresie usytuowania, skali i bryły, kompozycji stylistycznej fasad, geometrii dachów, wysokości gzymsów i kalenic oraz nawiązanie formami współczesnymi do lokalnej tradycji architektonicznej,
- ✓ utrzymanie istniejących podziałów nieruchomości,
- ✓ zachowanie historycznego układu przestrzennego w zakresie rozplanowania dróg, ulic, placów, linii zabudowy, kompozycji wnętrz urbanistycznych i kompozycji zieleni,
- ✓ zachowanie proporcji wysokościowych, ze szczególnym uwzględnieniem osi widokowych na obiekty podlegające ścisłej ochronie konserwatorskiej, wyróżniające się charakterystycznymi cechami godnymi wyeksponowania.

4. Na terenie stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków zakazuje się prowadzenia wszelkich robót budowlanych, przemysłowych oraz niwelacji terenu a prace porządkowe prowadzone w ich obrębie wymagają postępowania zgodnie z przepisami odrębnymi.

5. Dla ochrony stanowisk archeologicznych niewpisanych do rejestru zabytków oraz nawarstwień kulturowych zabytkowych układów urbanistycznych i ruralistycznych oraz w obrębie zabytków architektury, cmentarzy i zabytkowej zieleni nakazuje się postępowanie zgodnie z przepisami odrębnymi, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę.

W odniesieniu do wszystkich komponentów środowiska kulturowego uwzględniając wymagania ochrony dóbr kultury podyktowane ustawą, w Studium ustala się następujące kierunki działań:

1) ochronę obiektów i zespołów zabytkowych oraz stanowisk archeologicznych

- 2) ochronę obszarów historycznie ukształtowanego krajobrazu kulturowego miejscowości Radoszyce; w tym celu wyznacza się strefy ochrony konserwatorskiej:

Strefa „A” pełnej ochrony konserwatorskiej, która obejmuje obszar, szczególnie wartościowy o bardzo dobrze zachowanej historycznej strukturze przestrzennej do bezwzględnego zachowania; jest to rynek i bloki zabudowy przyrynkowej, a także zespół kościoła parafialnego. W strefie „A” obowiązuje:

- ✓ nakaz utrzymania historycznej linii zabudowy pierzei, które są na tym obszarze wyraźnie czytelne;
- ✓ bezwzględne zachowanie istniejącego układu przestrzennego, przebiegu ulic z ich krzywiznami i uliczek pomocniczych.
- ✓ wysokość nowej zabudowy nie powinna przekraczać wysokości dwóch kondygnacji naziemnych, nie należy tworzyć nowych dominant i subdominant krajobrazowych;
- ✓ nowe obiekty powinny mieć skalę, gabaryty, formę architektoniczną harmonizującą ze starą zabudową, dachy dwuspadowe o prostych bryłach; - rynek powinien być objęty programem rewaloryzacji.

Strefa „B” pośredniej ochrony konserwatorskiej, która obejmuje obszar, historycznego układu urbanistycznego Radoszyc, który podlega rygorom w zakresie utrzymania zasadniczych elementów rozplanowania, istniejącej substancji o wartościach kulturowych oraz charakteru i skali nowej zabudowy. W strefie „B” obowiązuje:

- ✓ bezwzględne zachowanie istniejącego układu przestrzennego, przebiegu ulic z ich krzywiznami i uliczek pomocniczych.
- ✓ tam gdzie pierzeje uliczne są zachowane we fragmentach, powinna dominować tendencja do ich odtworzenia w oparciu o pozostałości dawnej zabudowy
- ✓ na uliczkach, które miały charakter pomocniczy, nie powinno się tworzyć pierzei; wysokość nowej zabudowy nie powinna przekraczać wysokości dwóch kondygnacji naziemnych, nie należy tworzyć nowych dominant i subdominant krajobrazowych; nowe obiekty powinny mieć skalę, gabaryty, formę architektoniczną harmonizującą ze starą zabudową, dachy dwuspadowe o prostych bryłach;

Strefa E” ochrony ekspozycji, która obejmuje obszar stanowiący zabezpieczenie eksponowania wybitnych walorów sylwetowych zespołów lub obiektów zabytkowych, głównie poprzez określenie nieprzekraczalnych gabarytów dla nowej zabudowy. Strefa „E” obejmuje tereny starego śródmieścia, w strefie tej zabudowa powinna być poddana rygorom w odniesieniu do jej wysokości (dwie kondygnacje naziemne), skali i gabarytów;

Strefa K” ochrony krajobrazu, która obejmuje obszar krajobrazu integralnie związanego z zabytkowym zespołem podworskim, znajdującym się w jego otoczeniu. W strefie „K” obowiązuje:

- ✓ wokół zespołu podworskiego powinna być zachowana naturalna otulina z łąk i pól;
- ✓ poszczególne obiekty zabytkowe, szczególnie w zespole podworskim (relikt zamku, lamus, dwór) wymagają pilnego podjęcia prac zabezpieczających i konserwatorskich;
- ✓ należy dążyć do eliminacji lub korekty obiektów dysharmonizujących ze starą zabudową.

5.1.4 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Radoszyce

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego

w planie dla całego obszaru opracowania. Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP.

Zgodnie z powyższym MPZP Gminy Radoszyce jako akty prawa miejscowego stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące i nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. Ustalenia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego i krajobrazu w MPZP powinny sprzyjać ochronie otoczenia zabytków przed zbyt intensywną działalnością gospodarczą oraz umożliwić uniknięcie inwestycji, które mogłyby zubożyć krajobraz kulturowy.

Gmina Radoszyce posiada nieobowiązujący, ogólny miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy w jej granicach administracyjnych. Został on uchwalony 21 grudnia 1992 r., uchwałą Rady Gminy Radoszyce Nr 23/92 z dnia 7 października 1992 r.

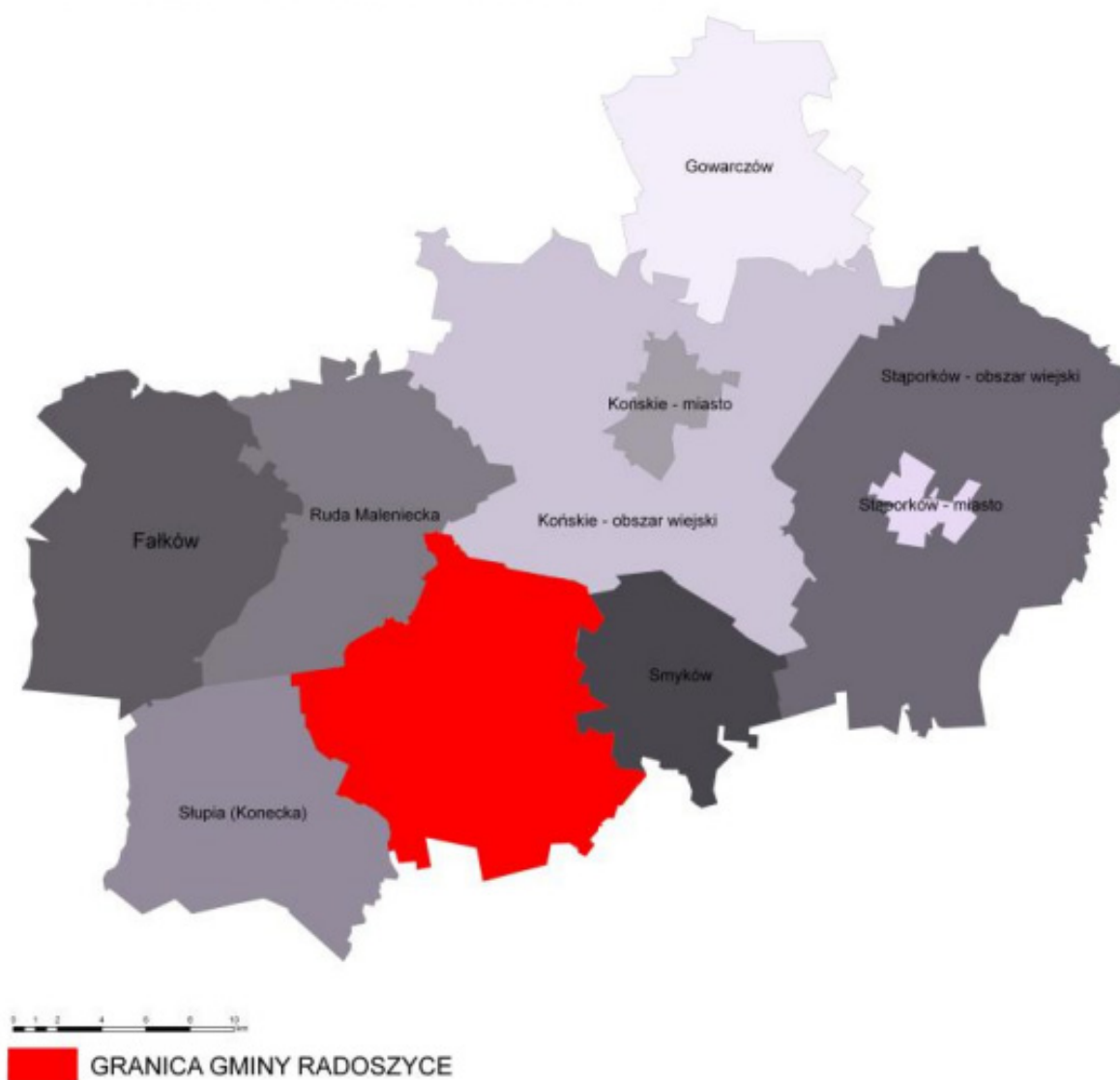
Gmina Radoszyce posiada Gminną Ewidencję Zabytków przyjętą Zarządzeniem Nr 46/2020 Burmistrza Miasta i Gminy Radoszyce z dnia 18 sierpnia 2020 r.

5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1 Ogólna charakterystyka gminy

Gmina Radoszyce wchodzi w skład powiatu koneckiego i graniczy z sześcioma gminami: Ruda Maleniecka, Końskie, Smyków, Mniów, Łopuszno, Słupia (Konecka). W skład gminy Radoszyce wchodzi 35 sołectw. Pod względem geograficznym Gmina Radoszyce położona jest na Wyżynie Małopolskiej, u podnóża Gór Świętokrzyskich, w północno - zachodniej części Województwa Świętokrzyskiego.

Powierzchnia Gminy wynosi 14 671 ha, w tym: użytki rolne to 8 291 ha, lasy i grunty leśne 5 581 ha, rozlewiska wodne 95 ha i pozostałe grunty 704 ha. Lasy stanowią 38% ogólnej powierzchni Gminy. Rzeźbę terenu Gminy Radoszyce cechuje małe urozmaicenie spowodowane położeniem w obrębie Płaskowyżu Suchedniowskiego (północno - wschodnia i środkowa część Gminy). Największe zróżnicowanie terenu w obrębie całej gminy można zauważyć w części południowej tj. od Jakimowic w kierunku Góry Dobrzeszowskiej, gdzie rozciąga się zachodnia część Pasma Oblęgarskiego, wysokości względne w obrębie stoków dochodzą do około 70 m 3.

Ryc. 1. Lokalizacja Gminy Radoszyce na tle powiatu koneckiego (źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Radoszyce).

Gmina Radoszyce należy do grupy gmin województwa świętokrzyskiego charakteryzujących się najłagodniejszymi warunkami przyrodniczymi rozwoju rolnictwa, stosunkowo wysoka lesistością, a także wysokim udziałem użytków zielonych w strukturze użytkowania gruntów. Użytki rolne stanowią 56% ogólnej powierzchni gminy. Podstawowym kierunkiem produkcji roślinnej jest uprawa zbóż, uzupełniającym jest uprawa okopowych. Kierunkiem produkcji zwierzęcej jest hodowla bydła głównie mlecznego, a następnie trzody chlewnej. Rolnictwo gminy posiada surowcowy charakter, o czym świadczy brak zakładów przetwórstwa rolnego.

5.2.2 Rys historyczny gminy Radoszyce

Osada Radoszyce powstała w średniowieczu na śródleśnej polanie, na starym szlaku handlowym, nazwanym w 1416 r. "via magna". Droga ta wiodła z północy od Piotrkowi Trybunalskiego przez Przedbórz, Radoszyce, Chęciny, Kielce, Bodzentyn, Sienno, Solec w kierunku Lublina, a także przez Opatów na Sandomierz. Dokument z 1218 r. wymienia Jana s. Radosza, od którego imienia przyjęła nazwę powstała osada. Rok 1364 uważa się za początek zorganizowania parafii. W czasach piastowskich Radoszyce należały do włości królewskich. Około 1370 r. Kazimierz Wielki nadał im prawa miejskie.

Z inicjatywy królewskiej powstał tu dwór, o którym są wzmianki już w 1369 r., stanowiący stację na stałych trasach królewskich odbywanych celem sprawowania władzy, w tym obowiązków sądowniczych. Wiadomo, iż Władysław Jagiełło często był (przejazdem) w Radoszycach i był żywotnie zainteresowany rozwojem miasta.

Już w późnym średniowieczu w okolicy Radoszyc funkcjonowały liczne huty i kuźnie, kwitło rzemiosło i prowadzono ożywiony handel, co sprzyjało powstaniu jednostek osadniczych. Śladem po nich są wymienione w źródłach z XVII w. istniejące do dziś nazwy osad: Hucisko Lewoszków, Hucisko Kapałów, Hucisko Mularzów, Hucisko Łysaków, Hucisko Nalewajków, Hucisko Józwicków - wywodzące się od hut i imion hutników. Huty zużywając ogromne ilości drewna na opał tworzyły wokół siebie rozległe poręby, które łatwo mogły być obrócone na pola uprawne.

W XVI w. miasto Radoszyce stało się siedzibą starostwa niegrodowego, które stanowić miało z nadania monarchy dożywotnio nagrodę za usługi publiczne. Z licznych wsi i majątków starosta pobierał wszelkie dochody, opłacając tylko kwartę na wojsko. Nie miał jednak uprawnień administracyjnych i sądowych.

Wiek XVII i pierwsza połowa XVIII zaznaczyły się wojnami i kryzysem gospodarczym, w konsekwencji dobra królewskie zostały zaniedbane. W 2 połowie XVIII w. działalność przemysłowa na tym terenie została ponownie ożywiona przez ówczesnego starostę - dożywotniego posiadacza Jacka Małachowskiego. W 1781 r. Małachowski wystawił wielki piec - hutę nieopodal Radoszyc o nazwie Antoniów. Wielkość produkcji radoszyckiej huty przewyższała pod względem wytopu fabryki krajowe. Antoniów zaliczany był do zakładów przemysłu zbrojeniowego. W radoszyckich zakładach odlewano m.in. kule armatnie i armaty, wyrabiano również podwozia do armat i wozów taborowych na potrzeby wojska. W 1793 r. produkcja została przerwana przez targowiczan.

W niedalekich Końskich były zakłady, gdzie wyrabiano karabiny, pistolety, szable, wozy taborowe. Cały ten rejon związany był z polskim przemysłem zbrojeniowym, który został zniszczony przez wojska pruskie i rosyjskie w trakcie Insurekcji Kościuszkowskiej w 1794 r.

W dniu 16.11.1794 r. w Radoszycach nastąpiła kapitulacja wojsk powstania kościuszkowskiego. W 1795 r. po III rozbiorze Polski radoszyckie kuźnie przeszły pod zarząd austriacki. Po Kongresie Wiedeńskim obszary te zajęli Rosjanie w ramach utworzonego Królestwa Polskiego. Po śmierci Jacka Małachowskiego w 1821 r. dobra radoszyckie wróciły na rzecz rządu. Z czasem przyjęto je nazywać Ekonomią Radoszyce. Stanisław Staszic wyznaczył ambitny plan rozwoju przemysłu dla Staropolskiego Zagłębia. Rozpoczęto prace nad regulacją rzek i tworzeniem zapór dla zabezpieczenia energii urządzeniom. W 1823 r. w Samsonowie oddano do użytku nowy wielki piec. W roku następnym było już w dobrach rządowych 37 kopalń (w tym 6 radoszyckich), 9 wielkich pieców (1 radoszycki - Królewiec). W latach 1827-1830 zaczął powstawać nowy zakład w Sielpi, wraz ze zbiornikiem i kanałem. Pożar wielkiego pieca w Królewcu w 1839 r. spowodował upadek hutnictwa w radoszyckim, albowiem nigdy nie został on odbudowany. Kopalnie rudy były systematycznie

zalewane, kolejne szyby nie były już odtwarzane. Coraz więcej ludzi odchodziło do rolnictwa. Ludność ubożała. Jedynie zakłady w Sielpi rozwijały swoją produkcję. Po powstaniu styczniowym wielowiekowe radoszyckie tradycje hutnicze jak i wydobywcze przeszły do historii. Miejsce całego szeregu małych zakładów zajęły duże zakłady przemysłowe. Lokowane były one przy głównych traktach kołowych i kolejowych. Te jednak omijały Radoszyce Miasto, które w średniowieczu leżało na ważnym szlaku z zachodu na wschód, w czasach nowożytnych było na głównym trakcie z Warszawy do Krakowa, pozostało z dala od nowoczesnej sieci drożnej. Nowe zakłady jako centra przemysłowe, powstawały z dala od siedziby byłego starostwa, okręgu, ekonomii radoszyckiej. Ranga miasta upada w 1869 r., po 499 latach miejskości Radoszyce utraciły prawa miejskie, stając się osadą.

Żydzi zamieszkali w Radoszycach w I połowie XVI w. po uzyskaniu w 1615 r. przywileju Zygmunta III Wazy. Gmina żydowska istniała już na początku XVII w., dysponując synagogą, cmentarzem, mykwą i chederem. W XVIII w. zaczęli dominować chasydzi, znaczną sławę uzyskał mający tu swą siedzibę cadyk Issachar Ber (1765-1843) uczeń "Widzącego z Lublina". W 1827 r. mieszkało tu 476 Żydów (29,3% mieszkańców), a we wrześniu 1939 r. około 3200. W marcu 1942 r. hitlerowcy utworzyli getto. Uwięzili w nim ludność żydowską z Radomia i okolic oraz Łodzi. 3 listopada 1942 r. deportowali wszystkich Żydów do obozu zagłady w Treblince.

Wzloty i upadki Radoszyc może przybliżyć porównanie liczby ich mieszkańców na przestrzeni ostatnich 150 lat. Pierwszy powszechny spis ludności przeprowadzony w 1810 r. przez władze Księstwa Warszawskiego wykazał 1399 osób. Liczba mieszkańców zaczęła szybciej wzrastać dopiero w II połowie XIX w. W 1880 r. było ich już 3000, w 1905 r. aż 5379 mieszkańców. Pierwsza wojna światowa spowodowała spadek ludności do 3344 osób w 1921 r., aby wzrosnąć w 1939 r. do 4500. Okres okupacji wskutek wyniszczenia ludności żydowskiej i stosowania terroru spowodował zmniejszenie tej liczby aż do 2000, tj. o 44,5%. Okres międzywojenny nie przyniósł osadzie większych zmian gospodarczych. Mieszkańcy utrzymywali się z handlu, rzemiosła, rolnictwa i sprzedawanych w wielu miastach wozów konnych.

W 2015 r., za inicjatywą mieszkańców, podjęto decyzję o staraniach odzyskania praw miejskich. Przez kolejne miesiące odbywały się liczne konsultacje społeczne oraz przygotowanie niezbędnej dokumentacji. Od 1 stycznia 2018 r. Radoszyce oficjalnie stały się miastem.

5.2.3 Krajobraz kulturowy Gminy Radoszyce

Ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami definiuje pojęcie krajobrazu kulturowego, którym jest „przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze”. Na zasoby dziedzictwa kulturowego gminy Radoszyce składają się obiekty stanowiące świadectwo minionej epoki oraz posiadające wartość historyczną, artystyczną lub naukową, w tym zabytki nieruchome, zabytki ruchome, stanowiska archeologiczne. Ocalałe, znaczące elementy krajobrazu kulturowego, stanowią o pamięci historycznej, tożsamer dla regionu. W tym znaczeniu stanowi on przedmiot ochrony, której formy określają w różnym stopniu cztery ustawy, a mianowicie:

1. ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
2. ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
3. ustawa o ochronie przyrody,
4. ustawa prawo ochrony środowiska.

Układ urbanistyczny Miasta Radoszyce

Miasto Radoszyce zostało założone w końcu XIV w. w oparciu o starszą wieś o tej nazwie. Radoszyce położone są na terenie prawie płaskim nachylonym ku północy. Ośrodek założenia stanowi bardzo wydłużony prostokątny rynek rozciągający się z pd.-wsch. na pn.-zach. W jego części środkowej znajduje się obecnie skwer porośnięty wysokimi drzewami, podzielony alejkami, z pomnikiem poświęconym partyzantom, z fontanną. Tylko z narożnika zach. odchodzą dwie prawie prostopadłe do siebie ulice: Krakowska na pd.-zach. i Ogrodowa na zach. Z narożnika pd. biegnie krótka uliczka w stronę kościoła parafialnego, z narożnika wsch. odchodzi ul. Konecka. Wszystkie te

ulice usytuowane są prawie na przedłużeniu pierzei rynkowych, natomiast ul. Spółdzielcza (dawna ul. Dworska) wychodząca z narożnika pn. z lekko zbieżnym się wylotem, jakby na przedłużeniu przekątnej rynku. Na pn.-wsch. od rynku, w niewielkiej odległości od niego, usytuowany jest kościół parafialny, na tarasie wyniesienia, którego kulminacja znajduje się po stronie pd.-wsch. Radoszyc. Plac przykościelny (dawny cmentarz) posiada plan zwarty, wieloboczny. Centralną jego część zajmuje orientowany kościół parafialny. Prawie równolegle do ul. Krakowskiej biegnie ul. 1 Maja. Ulica Spółdzielcza (dawna ul. Dworska) kończy się ślepo na obszarze dawnego zespołu dworskiego (pn. obrzeżu miasta). Od niej, na pn.-zach., odbiega ul. Piotrkowska obiegająca od zach. zespół dworski. Między krańcami ulic: Krakowskiej i Piotrkowskiej przebiega prosta i długa ul. Kościuszki stanowiąca granicę między nową a starą częścią Radoszyc. Nowa rozpościerająca się na zachód od niej, charakteryzuje się bardzo regularnym planem, z prostymi uliczkami i prostokątnymi kwartałami zabudowy.

Rozplanowanie starej części Radoszyc, przebieg ulic i kształt rynku, nie uległ większej zmianie w stosunku do stanu z 1825 r. Pewne przekształcenia na pd. od ul. Koneckiej przyniosła XIX-wieczna regulacja. Nie zmienił się także przebieg głównych szlaków komunikacyjnych w najbliższej okolicy Radoszyc.

Rynek utracił swą dawną funkcję handlową, jego środkowa część pełni obecnie funkcję skweru. Zachowany jest w znacznym stopniu dawny układ parceli. Stara zabudowa mieszkalna jest zachowana szczątkowo, stopniowo jest wypierana przez nową. Kilka budowli uległo rozbiórce w okresie powojennym, m.in. synagoga i dawne spichlerze dworskie. Kościół parafialny zachował funkcję dominanty w panoramie miasta, natomiast jego otoczenie wymaga korekty zielenią. Obiekty w zespole podworskim są obecnie w złym stanie technicznym.

Układy ruralistyczne wsi

Na terenie Gminy przeważają wsie w typie ulicówki, charakteryzujące się zwartą zabudową mieszkaniową po obu stronach ulicy. Występują także miejscowości typu rządówka, ciągnące się wzdłuż prostej drogi z luźną zabudową, często występującą tylko po jednej stronie drogi oraz osady mające charakter przysiółków.

Architektura sakralna

Kościół parafialny pw. Św. Piotra i Pawła w Radoszycach (rejestr zabytków A-493). Nad drzwiami kościoła, pierwotnie kaplicy królewskiej św. Huberta, umieszczony był napis - „ECCLESIA HAEC FVNDATA ANNO DOMINI MILESIMO QUARTO”, (istniejący jeszcze w 1788 r.) mający świadczyć ufundowanie kościoła w czasach Bolesława Chrobrego, w 1004 r. Parafia erygowana została w 1364 r. W tym samym okresie kościół (wówczas drewniany) pw. Najświętszej Marii Panny, św. Pawła Apostoła i św. Stanisława, otrzymuje od króla Kazimierza dziesięcinę z Radoszyc i Cieśli, a od arcybiskupa gnieźnieńskiego Jarosława dziesięcinę z Kruszkowa, „należącego do jego stołu”. Do parafii włączono: Radoszyce, Zaborowice, Miedzierzę, Grodzisko, Smyków i Wilczkowice.

Obecny kościół został zbudowany lub gruntownie przebudowany w I połowie XVII w. W 1846 r. dobudowano czworoboczną wieżę zachodnią. Następna przebudowa nastąpiła w latach 1901-1902. Kościół murowany, trzynawowy, orientowany. Od strony północnej znajduje się kaplica św. Anny (dobudowana w 1631 r. przez Krzysztofa Wirteliciusa). W XVII w. do prezbiterium od strony południowej została dobudowana zakrystia. W późniejszym czasie zaś druga zakrystia i skarbczyk. Gotyckie wnętrza świątyni nie zachowały się, nie ma także śladów po gotyckich detalach architektonicznych. Nawa nakryta jest sklepieniem kolebkowymi z lunetami, w prezbiterium kolebkę zdobi skromna dekoracja stiukowa. Ołtarz główny i ołtarze boczne pochodzą z końca XVII w. Najstarszym elementem jest późnogotycka kamienna chrzcielnica z początków XVI w.

Fot. 1. Radoszyce. Kościół parafialny pw. Św. Piotra i Pawła (źródło: Gminna Ewidencja Zabytków).

Kapliczki, figury i krzyże przydrożne

Na terenie Gminy Radoszyce zachowała się stosunkowo duża ilość zabytkowych kapliczek, które prezentują różnorodne formy i style oraz różny poziom artystyczny. Występują głównie murowane kapliczki kubaturowe, występują także kamienne i metalowe krzyże na postumencie. Zachowane kapliczki pochodzą głównie z 2 połowy XIX i z 1 połowy XX w.

Kapliczki nie były zwykle dziełem wybitnych artystów. Fundowali je bowiem najczęściej miejscowi gospodarze czy społeczność lokalna chcąc upamiętnić ważne wydarzenia z dziejów Polski, wsi czy własnej rodziny, często dziękując w ten sposób za ocalenie, szczęśliwy powrót z wojny, pokonanie choroby itp. Kapliczki przydrożne są niezwykle charakterystycznym elementem krajobrazu i dziedzictwa kulturowego regionu. Są niejednokrotnie bardzo malowniczym, urokliwym „dopełnieniem” walorów krajobrazu naturalnego i materialnym świadectwem religijności, patriotyzmu, tożsamości kulturowej, poczucia przynależności do regionu, miejscowości czy grupy społecznej.

W przeważającej większości obiekty te zachowane są w dobrym stanie technicznym, otoczone opieką właścicieli prywatnych, władz samorządowych czy stowarzyszeń. Niestety niejednokrotnie efektem wielokrotnych remontów, napraw czy renowacji przeprowadzanych bez znajomości podstawowych zasad postępowania z obiektami zabytkowymi są niekorzystne zmiany i przekształcenia tych obiektów będące wynikiem stosowania niewłaściwych materiałów (beton, lastrico, płytki ceramiczne, metal, współczesne tynki, olejne farby, wymiana stolarki), przekształceń ich formy, dekoracji architektonicznej, likwidacji elementów zdobniczych.

W Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Radoszyce występuje łącznie 10 kapliczek. Do najciekawszych należą:

- Radoszyce, ul. Krakowska. Kapliczka przydrożna pw. Św. Jana Nepomucena. Wzniesiona staraniem mieszkańców Radoszyc w 2 poł. XIX w. Murowana z ciosów piaskowca, tynkowana, na planie kwadratu, kryta dachem trójspadowym. W elewacji pn. prostokątny otwór drzwiowy flankowany przez dwa otwory okienne. (obecnie wtórne).

- Radoszyce, ul. Konecka. Kapliczka przydrożna pw. Św. Rocha. Wzniesiona w 2 ćw. XIX w.

prawdopodobnie w miejscu dawnego cmentarza epidemicznego założonego w latach 30-tych XX w. Fundowana przez biskupa sandomierskiego Józefa Joachima Goldtmanna. Murowana z ciosów piaskowca, tynkowana, na planie prostokąta zamkniętego trójbocznie. Elewacja frontowa ujęta parą kolumn o wydatnych plintach, dźwigających trójkątny szczyt o półkolistej wnęcie flankowanej przez dwie lizeny. W niszy drewniana rzeźba św. Jana Nepomucena. Kapliczka kryta dachem dwuspadowym, zwieńczona dwoma metalowymi krzyżami. Przed kapliczką usytuowana jest figura Matki Bożej na postumencie z 1944 r.

- Radoszyce, ul. Piotrowska. Kapliczka przydrożna pw. Św. Barbary. Wzniesiona w 1929 r. Murowana z ciosów piaskowca, na planie prostokąta, zamknięta trójbocznie. Na osi elewacji pd.-wsch. prostokątny otwór drzwiowy zamknięty łukiem półpełnym, o profilowanym, półkolistym nadprożu, wysuniętym przed lico ściany. Ponad nadprożem poziomy, gładki pas gzymsu oddzielający ścianę od kamiennego szczytu, w którym płytką nisza. Dach dwuspadowy.

- Lewoszów. Kapliczka przydrożna pw. Matki Boskiej Częstochowskiej. Wzniesiona ok. 1920 r. Murowana z ciosów piaskowca, tynkowana, na planie kwadratu, kryta dachem trójspadowym z półszczytem. W elewacji frontowej prostokątny otwór drzwiowy flankowany przez dwa prostokątne otwory okienne.

- Kłucko. Kapliczka przydrożna. Wzniesiona w 1831 r. na pamiątkę powstania listopadowego. Murowana, tynkowana, na planie prostokąta. W elewacji frontowej na osi wnęki zakończona półkoliście, ujęta w parę półkolumn. Wewnątrz kamienna płyta fundacyjna, z inskrypcją: „*Andrzej i Angela Jodłowscy w Roku Pan. 1831 w dniu 5tym sierpnia*”, a została „*benedykowana [poświęcona] na stoletnią pamiątkę w dobrach Andrzeja Wzdulskiego we wsi Kłucko w czasie Powietrza Głodu i Woyny. Przechodniu Westchniey do Naywyższego o zbawienie Ich Dusz*”.

Fot. 2. Przykładowe kapliczki z terenu Gminy Radoszyce. 1) Radoszyce, ul. Krakowska; 2) Radoszyce, ul. Konecka; 3) Radoszyce, ul. Piotrowska; 4) Lewoszów; 5) Kłucko (źródło: Gminna Ewidencja Zabytków).

Cmentarze

Na terenie Gminy występuje kilka zabytkowych cmentarzy:

Radoszyce. Dawny cmentarz żydowski (rejestr zabytków A.943). Cmentarz dawnej gminy żydowskiej w miejscowości Wisy, jest oddalony około 1,5 km na pn.-zach. od centrum Radoszyc, znajduje się na wzniesieniu w pobliżu wsi Wisy, przy drodze do wsi Lipa. Cmentarz został założony przed 1789 r. W 1843 r. pochowano na nim cadyka Isachara Dowa Bera Barona - założyciela dynastii chasydzkiej w Radoszycach. W 1905 r. powierzchnię cmentarza powiększono. W okresie międzywojennym teren był otoczony kamiennym murem. Podczas II wojny światowej rozpoczęła się destrukcja cmentarza. Nagrobki zostały wykorzystane przez Niemców oraz okolicznych mieszkańców jako materiał budowlany i tarcze szlifierskie. Niemal wszystkie naziemne elementy cmentarza uległy zatarciu. 22 czerwca 1964 r. Minister Gospodarki Komunalnej, w następstwie uchwały przyjętej przez Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Radoszycach z 6 sierpnia 1957 r., wydał zarządzenie o zamknięciu cmentarza. Prawdopodobnie na przełomie lat 80. i 90. XX w. został odbudowany ohel cadyka Isachara Dowa Bera Barona. W latach 2010-2011 Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego we współpracy ze środowiskami chasydzkimi ogrodziła cmentarz i zbudowała drogę dojazdową. W 2017 r. wzniesiono nowy ohel, którego architektura nawiązuje do wyobrażeń Świątyni Salomona w Jerozolimie. Prostokątna, masywna budowla została zwieńczona krenelażem

występującym w architekturze staro-orientalnej oraz we współczesnych modelach Świątyni Jerozolimskiej, a elewację wyłożono kamieniem w kolorzycie jerozolimskim. W obrębie cmentarza znajduje się kilkadziesiąt nagrobków, odnalezionych w ostatnich latach w Radoszycach i okolicznych wsiach.

Fot. 3. Radoszyce. Cmentarz żydowski (źródło: Gminna Ewidencja Zabytków).

Radoszyce. Dawny cmentarz przykościelny kościoła św. Piotra i Pawła. Założony w 2 połowie XIV w., przekształcony XVII w. i powiększony około 1980 r. Obecnie zlikwidowany. Położony na niewielkim wzniesieniu, otoczony murem ogrodzeniowym. Od strony południowej cmentarz został powiększony o trawiasty sektor z ołtarzem polowym i dawną zabytkową kostnicą murowaną.

Radoszyce. Cmentarz parafialny, rzymsko-katolicki. Położony jest na skraju miejscowości w przy ul. Koneckiej, o pow. 3,4 ha. Cmentarz został założony na początku XIX w. i powiększony od wschodu w 1930 r. i 2000 r. Najstarszy nagrobek pochodzi z 1829 r. Na terenie cmentarza zlokalizowane są groby o znaczeniu historycznym oraz pomniki ofiar II wojny światowej i pomnik żołnierzy poległych i zamordowanych w latach II wojny światowej. Znajduje się na nim również kostnica z pocz. XX w., murowana, na planie prostokąta, kryta czterospadowym dachem. Cmentarz otoczony jest murowany, tynkowanym ogrodzeniem.

Fot. 4. Radoszyce. Cmentarz parafialny, rzymsko-katolicki (źródło: Gminna Ewidencja Zabytków).

Założenia rezydencjonalne oraz zabytkowa zielen

Radoszyce. Zespół dworski, tzw. zamkowy (rejestr zabytków 75 Aa). Pochodząca z 1369 r. wzmianka o Radoszycach zawiera informację o istniejącym tu dworze królewskim. Był to zapewne drewniany obiekt stojący przy późniejszym rynku miejskim. Po koniec XIV w. został on opuszczony i rozebrany w związku z budową nowej murowanej siedziby, której fundatorem był król Władysław Jagiełło. Badania terenowe w Radoszycach przeprowadzono w 1982 r. Prace prowadzone były przez Katedrę Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego i finansowane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Przedmiotem ich badań były zachowane na skraju miasta pozostałości zamku, ulokowanego na terenie zajęтым przez zabudowania dawnego nadleśnictwa.

Zamek w Radoszycach powstał pośród mokradeł na północ od osady na niewielkim piaszczystym wzniesieniu zwanym „wyspą miejską”. Głównym budynkiem założenia był gotycki dom wzniesiony z cegły na kamiennym fundamencie. Miał plan prostokąta o wymiarach 10,85×32,52 m. Był podpiwniczony dwukondygnacyjny. Posiadał łącznie sześć izb i dwie duże sale 8,5×10,5 m każda. Późniejsze inwentarze wspominają o znajdującej się na piętrze kaplicy i „salce na kształt wieży” ponad nią. Może to sugerować istnienie w narożniku pd.-zach. niewielkiej wieżyczki. Pozostałe zabudowania o charakterze gospodarczym były drewniane. Całość otaczał drewniany parkan. Dodatkowym elementem obronnym była nawodniona fosa w kształcie rogała. Miała 40 m długości 9 m szerokości i około 1,5 m głębokości.

Zamek często gościł króla Władysława Jagiełłę podczas jego podróży po kraju. Jego następcy przebywali w Radoszycach już jednak sporadycznie. Ostatnim królem, który go odwiedził był Zygmunt August. Później zamek przekształcił się w folwark, który stał się siedzibą starosty i był nią do końca swego istnienia. W latach 1768-1789 budynek został rozebrany.

Jedyną zachowaną pozostałością po zamku w Radoszycach jest tzw. „winiarnia”. Podczas badań okazało się, że jest to skrajna zachodnia część domu gotyckiego. Obecna długość budynku wyznacza szerokość pierwotnej ściany szczytowej.

Fot. 5. Radoszyce. Budynek „winiarni” (źródło: Gminna Ewidencja Zabytków).

Budownictwo mieszkalne

Fot. 6. Radoszyce. Budynki mieszkalne. 1) plebania, ul. 1 Maja 1; 2) ul. Konecka 12; 3) ul. Kościelna 11; 4) dawna „Rabinówka”, ul. Ogrodowa 19; 5) ul. Mickiewicza 7; 6) ul. Spółdzielcza 14 (źródło: Gminna Ewidencja Zabytków).

Z dawnej zabudowy mieszkalnej murowanej i drewnianej przetrwało kilkadziesiąt domów o metryce sięgającej 2 poł. XIX w. i początków XX w., m.in. zabudowa przyrynkowa, przy ul. Krakowskiej, Spółdzielczej, Piotrkowskiej i Koneckiej. Charakteryzuje je prosta bryła nakryta dwuspadowym dachem, usytuowanie kalenicowe w pierzei. Dość częstym akcentem w zabudowie ulicznej jest stosowanie facjat na osiach kalenicowych elewacji. Na niektórych fasadach widoczne są bramy przejazdowe, przeważnie pod łukiem obniżonym, z bardzo oszczędną dekoracją architektoniczną (cokoły, gzymsy, obramienia okienne). Do bardziej reprezentacyjnych budowli

należą dwa obiekty z początku XX w.: ceglana plebania (ul. 1 Maja 1) i murowana, piętrowa, otynkowana „Rabinówka”, ob. przedszkole (ul. Ogrodowa 19).

Na obrzeżach starszej części miasta zachowały się enklawy starej zabudowy o charakterze bardziej wiejskim, głównie przy ul. 1 Maja i ul. Mjr Hubala (dawnej ul. Plebanowe Pole). Przy tej ostatniej występuje stara zabudowa szczytowa i kalenicowa tworząca zarys pierzei odpowiadającej nieregularnemu przebiegowi uliczki.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Podstawowe formy ochrony zabytków według Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. stanowią:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
3. uznanie za pomnik historii;
4. utworzenie parku kulturowego;
5. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Gminy Radoszyce funkcjonuje jeden z wyżej wymienionych form ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków. Gmina nie posiada obecnie obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

5.3.1 Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Gminy Radoszyce znajdują się cztery obiekty zabytkowe wpisane do rejestru zabytków (zestawienie poniżej). Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zabytki nieruchome na terenie Gminy Radoszyce wpisane do rejestru zabytków:

Radoszyce:

- Kościół parafialny pw. Św. Piotra i Pawła, nr rejestru: A-493 z 26.02.1957 r. i 15.06.1967 r.
- Teren zamku królewskiego w zespole dworsko-folwarcznym (tzw. zamkowy), nr rejestru: 75 Aa z 06.01.1988 r.
- Piwnica (tzw. winiarnia) w zespole dworsko-folwarcznym (tzw. zamkowy), nr rejestru: 75 Aa z 06.01.1988 r.

Wisy:

- Cmentarz żydowski, nr rejestru: A.943 z 21.07.2020 r.

5.3.2 Zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Zabytki archeologiczne na terenie Gminy Radoszyce wpisane do rejestru zabytków:

Radoszyce st. 7 (AZP 81-59/1) – zamek – późne średniowiecze (koniec XIV w. lub przełom XIV i XV w.), nr rejestru: 75 Aa z 06.01.1988 r.

Konsekwencje objęcia formami ochrony na podstawie rejestru zabytków w oparciu o przepisy ustawy o ochronie zabytków:

Zgodnie z art. 5 ww. ustawy „Opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury”.

Stosownie do art. 108 ww. ustawy za zniszczenie lub uszkodzenie zabytku grozi odpowiedzialność karna.

1. Kto niszczy lub uszkadza zabytek, podlega karze pozbawienia wolności od 6 miesięcy do lat 8.

2. Jeżeli sprawca czynu określonego w ust. 1 działa nieumyślnie, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

3. W razie skazania za przestępstwo określone w ust. 1 polegające na zniszczeniu zabytku sąd orzeka na rzecz Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków nawiązkę w wysokości do wartości zniszczonego zabytku.

4. W razie skazania za przestępstwo określone w ust. 1 polegające na uszkodzeniu zabytku sąd orzeka obowiązek przywrócenia stanu poprzedniego, a jeśli obowiązek taki nie byłby wykonalny - nawiązkę na rzecz Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków w wysokości do wartości uszkodzenia zabytku.

5. W razie skazania za przestępstwo określone w ust. 2 sąd może orzec na rzecz Narodowego Funduszu Ochrony Zabytków nawiązkę w wysokości od trzykrotnego do trzydziestokrotnego minimalnego wynagrodzenia.

W stosunku do obiektów i obszarów ujętych w rejestrze zabytków nieruchomych województwa świętokrzyskiego, wszelkie działania dotyczące tych obiektów (w tym wewnątrz nich) oraz obszarów, wymagają bezwzględnego uzyskania pozwolenia Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach w trybie decyzji, stosownie do art. 36 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Pozwolenia wymagają:

- ✓ prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
- ✓ wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- ✓ prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- ✓ prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- ✓ przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- ✓ dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- ✓ zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- ✓ umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru: urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych oraz napisów;
- ✓ podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni.

Zgodnie z art. 30 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami „właściciel lub

posiadacz zabytku nieruchomego bądź nieruchomości o cechach zabytku jest obowiązany udostępnić ten zabytek bądź nieruchomość wykonawcy badań w celu ich przeprowadzenia. W przypadku odmowy udostępnienia zabytku nieruchomego bądź nieruchomości, o których mowa w ust. 1, wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję nakazującą właścicielowi lub posiadaczowi udostępnienie tego zabytku bądź nieruchomości, na czas niezbędny do przeprowadzenia badań, jednak nie dłuższy niż 3 miesiące od dnia, w którym decyzja stała się ostateczna”.

Zgodnie z art. 39 ust 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane „w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków”.

Stosownie do art. 81 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - organ stanowiący gminy może udzielić dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

5.3.3 Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3 pkt 1 i 3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy, to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywieżenia zabytku za granicę albo wywieżenia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków podlegają ochronie konserwatorskiej wynikającej z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Właściciel lub posiadacz zabytku ruchomego zobowiązany jest między innymi do:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Prowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru, poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje, wymaga uzyskania pozwolenia Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Kielcach w trybie decyzji, stosownie do art. 36 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Jedną z podstawowych form ochrony ppoż. zabytków ruchomych jest ich wyposażenie w specjalistyczne urządzenia techniczne (np. systemy sygnalizacji pożaru, stałe czy półstałe instalacje gaśnicze, sieci hydrantowe). Szczególna rola przypada systemom sygnalizacji pożarowej, bowiem ich zadaniem jest wykrycie zagrożenia (pożaru) w jego wczesnej fazie. Dzięki temu możliwe jest szybkie podjęcie interwencji i zminimalizowanie strat.

Z terenu gminy Radoszyce w rejestrze zabytków ruchomych znajduje się zespół wystroju i wyposażenia kościoła parafialnego pw. św. Piotra i Pawła w Radoszycach, nr rejestru: 229B z 20.03.1973 r. i z dn. 01.02.2016 r., obejmuje 58 pozycji.

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Gminy mają dbać między innymi o „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie”, a także zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków uwzględnia się zabytki architektury sakralnej, rezydencjonalnej, folwarcznej, budownictwa mieszkaniowego i gospodarczego, zabytki techniki, dzieła budownictwa obronnego, ponadto historyczne układy urbanistyczne lub ruralistyczne, zabytkowe cmentarze, parki lub ogrody i inne formy zieleni komponowanej, a także stanowiska archeologiczne. Podkreślenia wymaga, że gminna ewidencja zabytków stanowi podstawę do opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami.

Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Aktualna ewidencja zabytków znajdujących się na terenie gminy Radoszyce została sporządzona w oparciu o wykaz zabytków nieruchomych wyznaczonych przez Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków oraz danych znajdujących się w Archiwum Zakładowym Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Kielcach.

Zabytki ujęte w ewidencji powinny być uwzględniane w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz objęte ochroną w planie zagospodarowania przestrzennego. Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

W stosunku do zabytków ujętych indywidualnie w ewidencji, wszelkie działania mogące prowadzić do zmiany wyglądu zabytku oraz jego stanu zachowania należy uzgadniać ze stanowiska konserwatorskiego, stosownie do art. 39 ust. 3 ustawy Prawo budowlane.

W stosunku do obszaru ujętego w gminnej ewidencji zabytków, wszelkie działania mogące potencjalnie wpłynąć na sposób zagospodarowania przestrzeni na wskazanym obszarze - w tym dotyczące zmian zewnętrznych przy obiektach współczesnych, nie zabytkowych, należy uzgadniać ze stanowiska konserwatorskiego, stosownie do art. 39 ust. 3 ustawy Prawo budowlane.

Podjęcie jakichkolwiek prac przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków podlega uzgodnieniom z wojewódzkim konserwatorem zabytków na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53 ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego.

Ponadto właściciele lub posiadacze obiektów zabytkowych ujętych w gminnej ewidencji zabytków muszą zawiadamiać wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Radoszyce została sporządzona w 2006 r. (wykonano karty

zabytków nieruchomych) i zaktualizowana w 2019 r. (wykonano karty zabytków nieruchomych i stanowisk archeologicznych). Obecnie w ewidencji znajdują się łącznie 153 obiekty (38 - zabytki nieruchome, 115 - stanowiska archeologiczne). Występują w niej obiekty wpisane są do rejestru zabytków województwa świętokrzyskiego oraz obiekty znajdujące się na kartach adresowych GEZ (nie figurujące w rejestrze).

5.4.1 Zabytki nieruchome w gminnej ewidencji zabytków

Zestawienie obiektów nieruchomych w Gminnej Ewidencji Zabytków z terenu Gminy Radoszyce przedstawia poniższa tabela.

Tabela 1. Zabytki nieruchome w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Radoszyce.

L.p.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Nr działki	Datowanie	Rejestr zabytków
1	Grodzisko	naprzeciwko Szkoły Podstawowej	kapliczka	261	1888 r.	
2	Jakimowice-Kolonia	naprzeciwko kościoła	kapliczka Matki Boskiej	2298/4	1 ćw. XIX w.	
3	Kłucko	obok nr 27	kapliczka	565	1831 r.	
4	Lewoszów	na skrzyżowaniu, obok nr 3	kapliczka MB Częstochowskiej	63/1	1950 r.	
5	Podlesie	na początku wsi, jadąc od strony Plenny	kapliczka MB Częstochowskiej	156	1900 r.	
6	Radoszyce		układ urbanistyczny dawnego miasta		XIV-XIX w.	
7	Radoszyce	ul. 1 Maja 1	kościół parafialny pw. Św. Piotra i Pawła w zespole kościoła parafialnego	4374	2 poł. XIV w. i 1 poł. XVII w., przebud. XIX i XX w.	A-493 z 26.02.1957 r., 15.06.1967 r.
8	Radoszyce	ul. 1 Maja 1, obok kościoła	kostnica w zespole kościoła parafialnego	4374	XVIII w., przebud. XX w.	
9	Radoszyce	ul. 1 Maja 1	cmentarz przykościelny z murowanym ogrodzeniem w zespole kościoła parafialnego	4374		
10	Radoszyce	ul. 1 Maja 1	plebania w zespole kościoła parafialnego	4375	1910 r.	
11	Radoszyce	ul. Piotrkowska, obok nr 23	kaplica pw. Św. Barbary	579/2	1929 r.	
12	Radoszyce	ul. Krakowska, obok nr 100	kaplica pw. Św. Jana Nepomucena	3934	2 poł. XIX w.	
13	Radoszyce	ul. Konecka	kaplica pw. Św. Rocha	8094/1	2 ćw. XIX w.	
14	Radoszyce	ul. Kielecka	cmentarz rzymskokatolicki w zespole cmentarza parafialnego	340		
15	Radoszyce	ul. Kielecka	kostnica w zespole cmentarza parafialnego	340	pocz. XX w.	
16	Radoszyce	ul. Kielecka	ogrodzenie z bramką w zespole cmentarza parafialnego	340	XIX-XX w.	
17	Wisy	przy drodze do Grodziska	dawny cmentarz żydowski	147/1202	2 poł. XVIII w.	A.943 z 21.07.2020 r.
18	Radoszyce	ul. Spółdzielcza	teren zamku królewskiego w zespole dworsko-folwarcznym (tzw. zamkowy)	134/1202, 134/1203 (dawna dz. nr 2028)	XIV w.	75 Aa z 06.01.1988 r.

19	Radoszyce	ul. Spółdzielcza	piwnica (tzw. winiarnia) w zespole dworsko-folwarcznym (tzw. zamkowy)	134/1201 (dawna dz. nr 2028)	XIV w.	75 Aa z 06.01.1988 r.
20	Radoszyce	ul. Spółdzielcza 30	dom w zespole dworsko-folwarcznym (częściowo na fundamentach d. zamku)	134/1201 (dawna dz. nr 2028)	XIX w.	
21	Radoszyce	ul. Spółdzielcza	pozostałości parku w zespole dworsko-folwarcznym (tzw. zamkowy)	134/1201 (część), 134/1202 (część)		
22	Radoszyce	ul. Spółdzielcza	teren dawnego folwarku w zespole dworsko-folwarcznym (tzw. zamkowy)	7463/1, 1958/1, 134/1201, 134/1203		
23	Radoszyce	ul. Spółdzielcza 32	dom folwarczny w zespole dworsko-folwarcznym (tzw. zamkowy), ob. Gminna Spółdzielnia Samopomoc Chłopska	134/1201, 134/1203	XIX w.	
24	Radoszyce	ul. Spółdzielcza, obok nr 32	dawny lamus w zespole dworsko-folwarcznym (tzw. zamkowy)	134/1201, 134/1203	XVII w.	
25	Radoszyce	ul. Konecka 12	dom	4368/2	I. 20 XX w.	
26	Radoszyce	ul. Kościelna 7	dom	4357	pocz. XX w.	
27	Radoszyce	ul. Kościelna 11	dom, ob. Centrum Kształcenia	4360	I. 30 XX w.	
28	Radoszyce	ul. Mickiewicza 7	dom	3856	I. 30 XX w.	
29	Radoszyce	ul. Mickiewicza 9	dom (d. willa lekarza)	3849	1935 r.	
30	Radoszyce	ul. Ogrodowa 19	dom (d. dom rabina), ob. Komisariat Policji	4124	2 dek. XX w.	
31	Radoszyce	ul. Piotrkowska 1	dom	7160	I. 20 XX w.	
32	Radoszyce	ul. Spółdzielcza 14	dom	4048	XIX w.	
33	Radoszyce	na runku, na skwerze	Miejsce Pamięci Narodowej - pomnik partyzantów AK poległych w 1944 r.	4312	1984 r.	
34	Radoszyce	ul. Kielecka, na cmentarzu parafialnym	Miejsce Pamięci Narodowej - mogiła ofiar egzekucji w latach 1939-1945	340	k. XX w.	
35	Radoszyce	ul. Kielecka, na cmentarzu parafialnym	Miejsce Pamięci Narodowej - zbiorowa mogiła ofiar wojny 1943-44	340	k. XX w.	
36	Radoszyce	ul. Kielecka, na cmentarzu parafialnym	Miejsce Pamięci Narodowej - mogiła partyzanta radzieckiego poległego w 1944 r.	340	k. XX w.	
37	Wilczkowice	naprzeciwko nr 27	Kapliczka Matki Boskiej	514	XIX w.	
38	Zychy	obok nr 31	Kapliczka	718	I poł. XIX w.	

5.4.2 Zabytki archeologiczne w gminnej ewidencji zabytków

Zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem

(art. 3 pkt. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Zabytki archeologiczne są bardzo ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach danego rejonu.

Na zasób zabytków archeologicznych składają się zarówno tzw. stanowiska archeologiczne - warstwy kulturowe i obiekty archeologiczne, jak i ruchome zabytki z nich pochodzące i skarby. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 ze zmianami) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”.

Obszar Gminy Radoszyce znajduje się na pięciu obszarach AZP: 80-59, 80-60, 81-58, 81-59, 81-60. Badania powierzchniowe na terenie gminy wykonane zostały w latach: 1996, 1997, 2003, 2004 i 2010. Dotychczasowy stan rozpoznania archeologicznego w poszczególnych miejscowościach wygląda następująco (ilość stanowisk w poszczególnych miejscowościach): Grębosze – 1, Grodzisko – 8, Jacentów – 7, Jakimowice – 15, Kapałów – 6, Momocicha – 3, Mościska – 8, Nalewajków – 3, Plenna – 6, Podlesie – 4, Radoska – 10, Radoszyce – 37, Wiosna – 1, Wisy – 1, Zychy – 3. Jedno stanowisko zostało wpisane do rejestru zabytków: Radoszyce 7 (AZP 81-59/1). Pozostała część stanowisk figuruje w ewidencji konserwatorskiej i jest związana z okresem od epoki kamienia aż po czasy nowożytny. Większa część stanowisk datowana jest na okres późnego średniowiecza i okres nowożytny.

Na terenie gminy zewidencjonowano łącznie 115 stanowisk archeologicznych. Wśród nich znajdują się:

- ślady osadnictwa i punkty osadnicze oraz osady. Stanowią one największą ilość.
- huta szkła: Mościska-Salachowy Bór st. 3 (okres nowożytny),
- pracownia: Radoska st. 4 i 5 (mezolit),
- zamek: Radoszyce st. 7 (późne średniowiecze),
- dwór drewniany, Radoszyce st. 8 (późne średniowiecze),
- wielki piec: Radoszyce st. 10 (nowożytność),
- obozowisko: Zychy st. 1 (paleolit schyłkowy).

Tabela 2. Stanowiska archeologiczne w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Radoszyce.

L.p.	Miejscowość	Obszar AZP	Nr st. w miejsc.	Nr st. na obsz.	Funkcja obiektu	Chronologia	Rejestr zabytków
1	Grębosze	81-60	1	31	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	późne średn./okres nowożytny okres nowożytny	
2	Grodzisko	81-59	1	55	punkt osadniczy	późne średniowiecze	
3	Grodzisko	81-59	2	56	punkt osadniczy osada	późne średniowiecze nowożytność	
4	Grodzisko	81-59	3	57	punkt osadniczy	późne średniowiecze	
5	Grodzisko	81-59	4	58	punkt osadniczy osada	późne średn./nowożytność nowożytność	
6	Grodzisko	81-59	5	60	punkt osadniczy osada	późne średniowiecze nowożytność	
7	Grodzisko	81-59	6	61	punkt osadniczy punkt osadniczy osada	wczesne średniowiecze późne średn./nowożytność nowożytność	
8	Grodzisko	81-59	7	64	punkt osadniczy osada	późne średniowiecze nowożytność	
9	Grodzisko	81-59	8	70	punkt osadniczy osada	późne średn./nowożytność nowożytność	
10	Jacentów	80-59	1	1	osada ślad osadnictwa	schyłkowy paleolit okres pradziejowy	
11	Jacentów	80-59	2	2	ślad osadnictwa	schyłkowy paleolit	
12	Jacentów	80-59	3	3	ślad osadnictwa ślad osadnictwa	schyłkowy paleolit, mezolit okres pradziejowy	

13	Jacentów	80-59	4	4	osada	epoka kamienia	
14	Jacentów	80-59	5	5	osada	paleolit schyłkowy, mezolit	
15	Jacentów	80-59	6	6	osada	paleolit schyłkowy	
16	Jacentów	80-59	7	7	osada osada	paleolit schyłkowy, mezolit neolit	
17	Jakimowice	81-58	1	27	śląd osadnictwa	neolit?	
18	Jakimowice	81-59	1	65	punkt osadniczy osada	późne średn./nowożytność nowożytność	
19	Jakimowice	81-59	2	66	punkt osadniczy osada	późne średn./nowożytność nowożytność	
20	Jakimowice	81-59	3	67	punkt osadniczy osada	późne średn./nowożytność nowożytność	
21	Jakimowice	81-59	4	68	punkt osadniczy osada	późne średn./nowożytność nowożytność	
22	Jakimowice	81-59	5	69	punkt osadniczy osada	późne średniowiecze/nowożytność nowożytność	
23	Jakimowice	81-59	6	71	punkt osadniczy osada	późne średn./nowożytność nowożytność (XVI-XVII w.)	
24	Jakimowice	81-59	7	72	punkt osadniczy	neolit	
25	Jakimowice	81-59	8	73	punkt osadniczy	neolit	
26	Jakimowice	81-59	9	74	punkt osadniczy osada	późne średn./nowożytność nowożytność	
27	Jakimowice - Kolonja	81-58	1	22	osada	nowożytność XVII-XVIII w.	
28	Jakimowice - Kolonja	81-58	2	23	osada	nowożytność XVII-XVIII w.	
29	Jakimowice - Kolonja	81-58	3	24	osada	nowożytność XVII-XVIII w.	
30	Jakimowice - Niwa	81-58	1	25	osada	nowożytność XVII-XVIII w.	
31	Jakimowice - Niwa	81-58	2	26	osada osada	okres wpływów rzymskich nowożytność	
32	Kapałów	81-59	1	46	punkt osadniczy	młodszy okres przedrzymski	
33	Kapałów	81-59	2	47	punkt osadniczy osada	późne średn./nowożytność nowożytność	
34	Kapałów	81-59	3	48	punkt osadniczy osada	późne średn./nowożytność nowożytność	
35	Kapałów	81-59	4	49	punkt osadniczy punkt osadniczy osada	epoka brązu/okres halsztacki późne średn./nowożytność nowożytność	
36	Kapałów	81-59	5	50	punkt osadniczy	późne średniowiecze/nowożytność	
37	Kapałów	81-59	6	51	punkt osadniczy punkt osadniczy osada	wczesne średniowiecze późne średniowiecze/nowożytność nowożytność	
38	Momocicha	81-59	1	52	punkt osadniczy	późne średniowiecze/nowożytność	
39	Momocicha	81-59	2	62	punkt osadniczy	późne średniowiecze/nowożytność	
40	Momocicha	81-59	3	63	osada	nowożytność (XVI-XVII w.)	
41	Mościska	81-60	1	32	osada	mezolit	
42	Mościska	81-60	2	33	osada	mezolit	
43	Mościska - Salachowy Bór	81-60	3	34	huta szkła	okres nowożytny	
44	Mościska	81-60	4	35	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada	późne średniowiecze późne średn./okres nowożytny okres nowożytny	
45	Mościska	81-60	5	36	osada	późne średniowiecze/okres nowożytny (XV/XVI-XVI w.)	
46	Mościska	81-60	6	37	śląd osadnictwa	późne średn./okres nowożytny	
47	Mościska	81-60	7	38	śląd osadnictwa osada	epoka kamienia okres nowożytny	

48	Mościska	81-60	8	39	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	późne średniowiecze okres nowożytny	
49	Mościska	81-60	9	40	śląd osadnictwa	okres nowożytny (XVI- XVI/XVII w.)	
50	Mościska	81-60	10	41	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	późne średn./okres nowożytny okres nowożytny	
51	Nalewajków	81-60	1	28	śląd osadnictwa	późne średniowiecze/okres nowożytny (XV/XVI-XVI w.)	
52	Nalewajków	81-60	2	29	śląd osadnictwa	okres nowożytny (XVI w.)	
53	Nalewajków	81-60	3	30	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	późne średniowiecze okr. nowożytny (XVI-XVII w.)	
54	Plenna	81-59	1	40	osada	nowożytność (XVI-XVII w.)	
55	Plenna	81-59	2	41	punkt osadniczy osada	późne średniowiecze nowożytność	
56	Plenna	81-59	3	42	osada	nowożytność (XVI-XVII w.)	
57	Plenna	81-59	4	43	osada	nowożytność (XVI-XVII w.)	
58	Plenna	81-59	5	44	punkt osadniczy osada	późne średn./nowożytność nowożytność	
59	Plenna	81-59	6	45	punkt osadniczy	okres wpływów rzymskich	
60	Podlesie	80-59	1	17	śląd osadnictwa	epoka kamienia	
61	Podlesie	80-59	2	18	śląd osadnictwa	epoka kamienia	
62	Podlesie	80-59	3	19	śląd osadnictwa	epoka kamienia	
63	Podlesie	80-59	4	20	śląd osadnictwa osada	epoka kamienia ? okres nowożytny	
64	Radoska	81-59	1	22	osada osada punkt osadniczy	paleolit schyłkowy mezolit neolit	
65	Radoska	81-59	2	23	osada osada	mezolit neolit	
66	Radoska	81-59	3	24	osada	mezolit	
67	Radoska	81-59	4	25	pracownia	mezolit	
68	Radoska	81-59	5	26	pracownia	mezolit	
69	Radoska	81-59	6	27	punkt osadniczy	mezolit ?	
70	Radoska	81-59	7	28	punkt osadniczy osada	późne średniowiecze/nowożytność nowożytność	
71	Radoska	81-59	8	30	punkt osadniczy osada	późne średniowiecze/nowożytność nowożytność	
72	Radoska	81-59	9	31	punkt osadniczy osada	późne średniowiecze/nowożytność nowożytność	
73	Radoska	81-59	10	32	punkt osadniczy osada	późne średniowiecze/nowożytność nowożytność	
74	Radoszyce	81-59	7	1	zamek	późne średniowiecze (k. XIV w. lub przełom XIV i XV w.)	75 Aa z 06.01.1988 r.
75	Radoszyce	81-59	8	2	dwór drewniany	późne średniowiecze (2 poł. XIV w.)	
76	Radoszyce	81-59	9	3	punkt osadniczy	wczesne średniowiecze	
77	Radoszyce	81-59	10	4	wielki piec	nowożytność (1781 r.)	
78	Radoszyce	81-59	11	5	punkt osadniczy punkt osadniczy	późne średn./nowożytność nowożytność (XVI-XVII w.)	
79	Radoszyce	81-59	12	6	osada	nowożytność (XVI-XVII w.)	
80	Radoszyce	81-59	13	7	punkt osadniczy	późne średn./nowożytność	
81	Radoszyce	81-59	14	8	punkt osadniczy	późne średn./nowożytność	
82	Radoszyce	81-59	15	9	punkt osadniczy osada	późne średniowiecze nowożytność	
83	Radoszyce	81-59	16	10	punkt osadniczy osada	późne średn./nowożytność nowożytność	
84	Radoszyce	81-59	17	11	punkt osadniczy osada	późne średn./nowożytność nowożytność	

85	Radoszyce	81-59	18	12	punkt osadniczy osada	późne średn./nowożytność nowożytność	
86	Radoszyce	81-59	19	13	punkt osadniczy osada	późne średniowiecze nowożytność	
87	Radoszyce	81-59	20	14	punkt osadniczy	nowożytność (XVI-XVII w.)	
88	Radoszyce	81-59	21	15	punkt osadniczy	późne średniowiecze	
89	Radoszyce	81-59	22	16	punkt osadniczy	późne średniowiecze	
90	Radoszyce	81-59	23	17	punkt osadniczy	późne średniowiecze	
91	Radoszyce	81-59	24	18	punkt osadniczy	późne średniowiecze	
92	Radoszyce	81-59	25	19	punkt osadniczy osada	późne średniowiecze nowożytność	
93	Radoszyce	81-59	26	20	osada	późne średniowiecze/nowożytność	
94	Radoszyce	81-59	27	21	punkt osadniczy osada	późne średniowiecze nowożytność	
95	Radoszyce	81-59	28	29	punkt osadniczy	późne średn./nowożytność	
96	Radoszyce	81-59	29	33	punkt osadniczy osada	późne średniowiecze nowożytność	
97	Radoszyce	81-59	30	34	punkt osadniczy osada	wczesne średniowiecze nowożytność (XVI-XVII w.)	
98	Radoszyce	81-59	31	35	osada	nowożytność (XVI-XVII w.)	
99	Radoszyce	81-59	32	36	punkt osadniczy osada	późne średniowiecze nowożytność	
100	Radoszyce	81-59	33	37	osada	nowożytność (XVI-XVII w.)	
101	Radoszyce	81-59	34	38	osada	nowożytność (XVI-XVII w.)	
102	Radoszyce	81-59	35	39	punkt osadniczy osada	późne średn./nowożytność nowożytność	
103	Radoszyce	81-59	36	53	punkt osadniczy punkt osadniczy osada	późne średniowiecze późne średn./nowożytność nowożytność	
104	Radoszyce	81-59	37	59	punkt osadniczy osada	późne średn./nowożytność nowożytność	
105	Radoszyce	80-59	1	8	osada	paleolit schyłkowy, mezolit	
106	Radoszyce	80-59	2	9	śląd osadnictwa osada	epoka kamienia okres nowożytny	
107	Radoszyce	80-59	3	10	śląd osadnictwa osada	późne średn./okres nowożytny okres nowożytny	
108	Radoszyce	80-59	4	11	śląd osadnictwa śląd osadnictwa	późne średniowiecze okres nowożytny	
109	Radoszyce	80-59	5	12	śląd osadnictwa osada	późne średn./okres nowożytny okres nowożytny	
110	Radoszyce	80-59	6	13	śląd osadnictwa osada	późne średniowiecze/okres nowożytny okres nowożytny	
111	Wiosna	80-60	1	6	osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa	- neolit neolit	
112	Wiszy	81-59	1	54	punkt osadniczy	nowożytność (XVI-XVII w.)	
113	Zychy	80-59	1	14	obozowisko	paleolit schyłkowy	
114	Zychy	80-59	2	15	śląd osadnictwa osada	epoka kamienia okr. nowożytny (XVI-XVII w.)	
115	Zychy	80-59	3	16	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa	epoka kamienia/epoka brązu okres wpływów rzymskich późne średniowiecze (XIV w.)	

Zagrożenia dla zabytków archeologicznych:

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom z powodu intensyfikacji działalności

przemysłowej, rolniczej i urbanistycznej.

Zgodnie z art. 6 pkt 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne będące w szczególności pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, reliktnymi działalnościami gospodarczej, religijnej i artystycznej, bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece.

Zasięg stanowisk archeologicznych na mapach, wyznaczony na podstawie badań powierzchniowych, winien być traktowany orientacyjnie, gdyż pozostałości osadnictwa mogą także wystąpić poza wytyczonymi ich granicami.

Najlepiej zachowane stanowiska występują na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz zalesionych.

Na terenie gminy Radoszyce największym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są inwestycje w zakresie budownictwa (głównie mieszkalnego i budynków inwentarskich), infrastruktury i zagospodarowania terenu oraz głęboka orka. Zagrożeniem mogą być także nielegalne eksploracje dokonywane przez samodzielnych poszukiwaczy.

Wymogi dotyczące zabytków archeologicznych wynikające z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami:

Stosownie do z art. 36 ust. 1 pkt 5 ww. ustawy prowadzenie badań archeologicznych wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków w trybie odrębnej decyzji.

Ponadto zgodnie z art. 31 ust. 1a ww. ustawy „osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna, która zamierza realizować:

1) roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków albo

2) roboty ziemne lub dokonać zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego - jest obowiązana, pokryć koszty badań archeologicznych oraz ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków”.

Zgodnie z art. 32. ust. 1 „Kto, w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, jest obowiązany:

- 1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot;
- 2) zabezpieczyć, przy użyciu dostępnych środków, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia;
- 3) niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta(..)”

Wójt jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie o odkrytym przedmiocie.

Równocześnie decyzją wojewódzkiego konserwatora zabytków, roboty mogą być wstrzymane na okres jednego miesiąca od dnia doręczenia decyzji, a przypadku, gdy zostanie odkryty zabytek posiadający wyjątkową wartość, wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o przedłużeniu okresu wstrzymania robót. Okres wstrzymania robót nie może być jednak dłuższy niż 6 miesięcy.

W świetle art. 35 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, przedmioty będące zabytkami archeologicznymi odkrytymi, przypadkowo znalezionymi albo pozyskanymi w wyniku badań archeologicznych, jak również przedmioty będące zabytkami archeologicznymi, pozyskane w wyniku poszukiwań, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, stanowią własność Skarbu Państwa.

Miejsce przechowywania zabytków archeologicznych odkrytych, przypadkowo znalezionych albo pozyskanych w wyniku badań archeologicznych bądź poszukiwań, określa wojewódzki konserwator zabytków, przekazując je, w drodze decyzji, w depozyt muzeum lub innej jednostce organizacyjnej, za jej zgodą.

Zgodnie z art. 109c ww. ustawy za poszukiwanie bez pozwolenia albo wbrew warunkom pozwolenia ukrytych lub porzuconych zabytków, w tym przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania, grozi odpowiedzialność karna.

5.5 Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- ✓ tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- ✓ spektakle i widowiska,
- ✓ zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- ✓ wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- ✓ umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Animatorem działań o charakterze kulturalnym w Gminie Radoszycy jest Urząd Miasta i Gminy oraz Miejsko-Gminna Biblioteka Publiczna w Radoszycach. Obie te inwestycje organizują szereg imprez kulturalnych skierowanych zarówno do osób młodych jak i starszych/samotnych. Biblioteka posiada jedną filię biblioteczną w Wilczkowicach.

W Gminie działają społeczne stowarzyszenia, które dzięki swojej działalności przyczyniają się do edukacji i integracji mieszkańców oraz zachowania lokalnych tradycji. Stowarzyszenia są inicjatorami wielu imprez okolicznościowych organizowanych na terenie gminy. Należą do nich m.in.:

- ✓ Stowarzyszenie „Nad Plebanką”,
- ✓ Stowarzyszenie „Dworzanki”,
- ✓ Stowarzyszenie „Radosze”,
- ✓ Stowarzyszenie Społeczno-Kulturalne „Kuźnia Radoszycka”,
- ✓ Lokalna Grupa Działania „Nad Czarną Pilicą”,
- ✓ Koła Gospodyń Wiejskich (KGW Kapałów-Radoska; KGW „Integracja” Nalewajków, Wyrębów, Górniki; KGW w Mularzowie „Kokosanki”; KGW w Grodzisku),

5.6 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Do najbardziej wartościowych obiektów zabytkowych występujących na terenie Miasta i Gminy Radoszycy są zabytki rejestrowe, do których należą:

- kościół pw. Św. Piotra i Pawła w Radoszycach (2 poł. XIV w., i 1 poł. XVII w., przebudowany XIX i XX w.) w zespole kościoła parafialnego,
- teren zamku królewskiego w zespole dworsko-folwarcznym (tzw. zamkowym) w Radoszycach (XIV w.),
- dawny cmentarz żydowski w miejscowości Wisy (2 poł. XVIII w.).

Zespół kościelny w Radoszycach, na który składa się budynek kościoła, kostnica, cmentarz przykościelny oraz plebania, obecnie są w dobrym stanie technicznym. Zespół usytuowany jest w centrum miejscowości, na południe od Ryku. Budynek kościoła jest dość dobrze wyeksponowany w krajobrazie, ze względu na usytuowanie na wzgórzu, stanowiącym najwyższe wyniesienie terenu w okolicy. Wybudowany został z fundacji króla Kazimierza Wielkiego, prawdopodobnie w miejscu pierwotnej drewnianej kaplicy. W 1 poł. XVII w. został gruntownie przebudowany. Z racji wysokiej wartości obiektów niezbędne jest monitorowanie sytuacji i odpowiednie reagowanie dla ich zachowania. Obiekty wydają się nie zagrożone w sposób szczególny, jedynym zagrożeniem może być

brak środków finansowych na kosztowne działania renowacyjne.

Teren dawnego zamku królewskiego w zespole dworsko-folwarcznym (tzw. zamkowy) w Radoszycach zlokalizowany jest w północno-wschodniej części miejscowości. Jediną zachowaną pozostałością po zamku w Radoszycach jest tzw. Winiarnia/piwnica z XIV w. (jest to skrajna zachodnia część domu gotyckiego). Obecnie na terenie dawnego zamku znajdują się budynki dawnego nadleśnictwa. Całość zespołu otacza pozostałość parku z końca XIX w. o powierzchni 7,8 ha. Teren dawnego zespołu zamkowego stanowi ważny element krajobrazu kulturowego gminy. Dawna winiarnia wymaga podjęcia pilnych prac remontowych oraz nadania jej nowej funkcji. Zachowane pozostałości parku również wymagają podjęcia prac rewitalizacyjnych.

Cmentarz żydowski z 2 poł. XVIII w. w miejscowości Wisy posiada wartości naukowe, kulturowe i historyczne. Stanowi cenny zabytek kultury judaistycznej i integralny element krajobrazu historycznego gminy. Jest on śladem obecności społeczności żydowskiej na terenie gminy.

Oprócz zabytków wpisanych do rejestru oraz ewidencji zabytków, istotnymi zabytkami są również te obiekty, które mają szczególne znaczenie dla społeczności lokalnej poprzez wyjątkowy związek z jej historią. Jest to np.: pomnik partyzantów AK poległych w 1944 r. zlokalizowany na rynku w Radoszycach, mogiła ofiar egzekucji w latach 1939-1945, zbiorowa mogiła ofiar wojny 1943-44 oraz mogiła partyzanta radzieckiego poległego w 1944 r., wszystkie zlokalizowane na cmentarzu parafialnym w Radoszycach.

Równie cenne są liczne kapliczki zlokalizowane na terenie Gminy. Pochodzą one głównie z 2 połowy XIX i z 1 połowy XX w. Stanowią one część lokalnego krajobrazu i historii.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

6.1 Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy

Analizę stanu zachowania obiektów zabytkowych przeprowadzono w oparciu o Gminną Ewidencję Zabytków. Stan zachowania poszczególnych obiektów opiera się na ocenie zewnętrznych elementów bryły obiektów zabytkowych. Jako stan bardzo dobry przyjęto stan idealny estetycznie jak i konstrukcyjnie, będący najczęściej wynikiem niedawnego remontu, stan dobry w przyjętej ocenie odbiega od niego nieznacznie zaburzeniami estetyki elewacji, przy stanie zaniedbanym ta estetyka pozostawia wiele do życzenia, przy stanie złym oprócz braku estetyki widoczne jest naruszenie konstrukcji ścian i poszycia dachu, a w przypadku ruiny doszło do całkowitego lub częściowego zburzenia zabytku.

Zabytków nieruchomych występujących w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Radoszyce jest niewiele, łącznie 38 (tabela nr 1). Prezentują one w większości dobry stan zachowania. Zaniedbany jest zespół dworsko-folwarczny (tzw. zamkowy) w Radoszycach: budynek tzw. „winiarni” obecnie jest w złym stanie technicznym, podobnie jest w przypadku dawnego lamusa, natomiast park o zatartym układzie, zachowany fragmentarycznie. Należałoby wykonać ekspertyzę konserwatorską budynków wskazującą kierunki postępowania wraz z oszacowaniem kosztów. Natomiast park wchodzący w skład zespołu wymaga pielęgnacji. W złym stanie technicznym jest także kostnica na cmentarzu parafialnym w Radoszycach oraz kapliczka w Grodzisku. Wymagają one przeprowadzenia bieżących prac remontowych.

Ryc. 2. Stan zachowania obiektów na terenie Gminy Radoszyce.**6.2 Analiza szans i zagrożeń**

Analiza SWOT jest jednym z podstawowych narzędzi diagnostycznych. Określa ona cztery ważne elementy oceny: mocne i słabe strony, czyli pozytywne i negatywne warunki wewnętrzne oraz szanse i zagrożenia, czyli pozytywne i negatywne warunki zewnętrzne. Niniejsza analiza jest podstawą do określenia celów i kierunków działania gminy Radoszyce w zakresie ochrony zabytków.

Mocne strony:

- Istnienie obiektów i zespołów obiektów o znacznych wartościach architektonicznych, historycznych, artystycznych oraz o cennych walorach krajobrazowych, m.in. zespół kościoła pw. św. Piotra i Pawła w Radoszycach, pozostałości zespołu dworsko-parkowego (tzw. zamkowy) w Radoszycach, cmentarz parafialny w Radoszycach, cmentarz żydowski w Radoszycach, liczne kapliczki.
- Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków w większości w dobrym stanie technicznym.
- Prężnie działające Stowarzyszenia.
- Zespoły ludowe i twórcy ludowi.
- Dziedzictwo archeologiczne.
- Aktywnie działające: Urząd Miasta i Gminy, Biblioteka Publiczna w Radoszycach, świetlice gminne.

Słabe strony:

- Obiekty zabytkowe w zespole podworskim (relikt zamku, lamus, piwnica-„winiarnia”) wymagają pilnego podjęcia prac zabezpieczających i konserwatorskich.
- Niewystarczający stan środków finansowych na ochronę zabytków.
- Niepełne wykorzystanie potencjału turystyczno-rekreacyjnego gminy.
- Brak Centrum Kultury i Informacji
- Brak zintegrowanego programu w zakresie stymulowania rozwoju i promocji turystycznej gminy.
- Brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

Szanse:

- Budowa/adaptacja obiektów mających na celu poprawienie rozwoju kulturalno - rekreacyjnego mieszkańców np. świetlic wiejskich/boisk sportowych.
- Nawiązanie stałej współpracy pomiędzy Stowarzyszeniami z terenu Gminy.
- Uchwalenie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego obejmującego obszar całej gminy uwzględniającego problem ochrony dziedzictwa kulturowego.
- Możliwość korzystania z zewnętrznych środków finansowych na rzecz projektów rozwojowych Gminy, ze szczególnym uwzględnieniem funduszy Unii Europejskiej.
- Wykorzystanie zasobów przyrodniczo-turystycznych gminy.
- Zwiększenie świadomości mieszkańców w zakresie ważności znaczenia ochrony i opieki nad zabytkami i wartości dziedzictwa kulturowego.
- Zwiększenie środków budżetowych Gminy na działania związane z ochroną zabytków.
- Szersza promocja walorów kulturowych Gminy.
- Tworzenie nowych projektów i produktów turystycznych w oparciu o istniejące zasoby.
- Wykorzystanie nowoczesnych narzędzi komunikacji (Internet, bazy informacji turystycznej) dla popularyzacji walorów przyrodniczych, krajobrazowych i zasobów dziedzictwa kulturowego Gminy.
- Systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy, w tym GEZ.

- Archeologiczne badania na terenach realizowanych lub przewidzianych do inwestycji.

Zagrożenia:

- Pogarszanie się stanu technicznego zabytków.
- Bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych.
- Rosnące koszty renowacji i konserwacji obiektów zabytkowych.
- Wysokie koszty zachowania odrestaurowanych zabytków, konieczność poniesienia dużych nakładów na rewitalizację obiektów zabytkowych.
- Niedostatek środków publicznych na rewitalizację.
- Zacieranie walorów historycznych obiektów zabytkowych przez przypadkowe przebudowy i modernizacje powodujące ich dewaloryzację.
- Akty wandalizmu.
- Występowanie zagrożeń zewnętrznych: pożary, powódzie.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Gminny Program Opieki nad Zabytkami służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytków, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Za podstawowe cele programu opieki nad zabytkami należy przyjąć te wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami, a więc:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej i konsekwentne oraz planowe realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami jako potwierdzenie uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy.
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wykreowanie wizerunku gminy poprzez: podejmowanie działań sprzyjających wytworzeniu lokalnej tożsamości mieszkańców, wspieranie aktywności mieszkańców mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego, edukację w zakresie miejscowego dziedzictwa kulturowego.
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków.
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Na podstawie przeprowadzonej oceny stanu dziedzictwa kulturowego gminy, oceny opracowań

strategicznych dotyczących rozwoju społeczno - gospodarczego gminy, zostały opracowane priorytety. Czynności te osiągnięte zostaną w perspektywie długofalowej, wieloletniej, których ostatecznym rezultatem będzie przywrócenie zabytkom gminy właściwych im walorów historycznych i estetycznych.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Wójt zobowiązany jest do sporządzania, co dwa lata, sprawozdań z realizacji *Gminnego Programu* i przedstawiania ich Radzie Gminy. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji *Programu*, uwzględniające wykonanie zadań, które zostały przyjęte do wypełnienia w czteroletnim okresie obowiązywania *Gminnego Programu* oraz efektywność wcielenia ich w życie.

W poprzednim *Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Radoszyce na lata 2019-2022* wyznaczono cztery priorytety oraz ich kierunki działań i zadania:

1. Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno - gospodarczego Gminy
2. Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego
3. Edukacja i szerzenie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym
4. Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego

Niektóre priorytety mają charakter długofalowy, przez co nie było możliwości zrealizowania ich w okresie obowiązywania Programu. W związku z tym planuje się ich wykonanie w kolejnym okresie. W ostatnich latach władze samorządowe zrealizowały istotne dla wizerunku gminy zadania, m.in.: w 2019 r. wykonano aktualizację Gminnej Ewidencji Zabytków (zabytki nieruchome, stanowiska archeologiczne). Opieką objęto również kapliczki na terenie gminy, na bieżąco wykonywane są ich naprawy.

Gmina jest ustawowo zobligowana do opieki nad obiektami, których jest właścicielem: utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobyków.

Zaleca się, aby finansowe wsparcie gminy w latach 2023- 2026 przy zadaniach z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego, w miarę możliwości, z każdym kolejnym rokiem systematycznie wzrastało do pewnego, stałego poziomu finansowania (np. procentowego udziału w corocznie uchwalanym budżecie). Pozwoli to potencjalnym beneficjentom na zaplanowanie inwestycji w perspektywie kilkuletniej (np. gdy w ciągu jednego roku nie jest możliwe zakończenie prac). Kolejnym rozwiązaniem polepszającym stan zachowania lokalnych zabytków jest występowanie gminy w roli partnera przy projektach unijnych lub ministerialnych, w których beneficjenci (właściciele zabytków) często nie są w stanie zapewnić wymaganego wkładu własnego. Takie działania z pewnością podniosłyby poziom życia mieszkańców oraz atrakcyjność turystyczną gminy.

Zadania GPOnZ mogą też być realizowane przez instytucje kultury podległe gminie lub funkcjonujące na jej terenie (np. regionalne izby tradycji, domy kultury, biblioteki) w ramach działalności bieżącej. Ponadto (w zakresie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie) gmina może wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia, parafie).

7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami

Poniżej przedstawiono priorytety i zadania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Radoszyce na lata 2023-2026.

PRIORYTET 1 OCHRONA I REWALORYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO
--

Kierunki działań:	Zadania:
1.1. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	1.1.1. Monitoring stanu zachowania zabytków będących własnością Gminy: ✓ przegląd stanu technicznego obiektów, ✓ wyznaczenie obiektów, dla których niezbędny jest remont/konserwacja, ✓ opracowanie planu remontów. 1.1.2. Współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Kielcach. 1.1.3. Prowadzenie prac konserwatorsko-remontowych przy obiektach zabytkowych stanowiących własność władz samorządowych zgodnie z zaleceniami konserwatorskimi oraz wspieranie (dofinansowywanie) tychże prac przy obiektach nie będących własnością gminy: ✓ w pierwszej kolejności należy wykonać prace remontowe i konserwatorskie przy obiektach znajdujących się w złym stanie, a prezentujących znaczne wartości zabytkowe lub historyczne i walory architektoniczne (m.in. winiarnia/piwnica w zespole dworsko-folwarcznym w Radoszycach), ✓ wspieranie działań właścicieli zabytków zmierzające do pozyskania środków zewnętrznych na działania konserwatorsko-remontowe przy obiektach zabytkowych nieruchomościach i ruchomych, ✓ umieszczenie na stronie internetowej gminy aktualnych informacji związanych z możliwością pozyskania środków finansowych z zakresu ochrony zabytków (m.in. z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Marszałka Województwa Świętokrzyskiego, Funduszu Kościelnego, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej) na zabezpieczenie i remont tych obiektów zabytkowych. 1.1.4. Przyjęcie uchwały w sprawie określenia zasad udzielania dotacji celowej z budżetu Gminy Radoszyce na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. 1.1.6. Rewaloryzacja zespołów zabytkowej zieleni: ✓ park w zespole dworsko-folwarcznym w Radoszycach, ✓ na terenie cmentarza parafialnego w Radoszycach, ✓ na terenie nieczynnego cmentarza przykościelnego w Radoszycach. Prace rewaloryzacyjne powinny uwzględnić m.in.: wytyczenie nowych, nawiązujących do historycznego rozplanowania ścieżek, usunięcie samosiejek i ewentualne dosadzenia, głównie krzewów i bylin. Prace te poprzedzić należy projektem rewaloryzacji uzgodnionym z WKZ. 1.1.7. Regularne prace pielęgnacyjne na zabytkowych cmentarzach (szczególnie tych nieużytkowanych): ✓ zabezpieczenie najbardziej narażonych na degradację pomników nagrobnych na cmentarzach, a następnie kompleksowa konserwacja tychże obiektów, ✓ wytypowanie najbardziej cennych nagrobków z poszczególnych cmentarzy i wnioskowanie do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o objęcie ich ochroną prawną na mocy wpisu do rejestru zabytków ruchomych, ✓ cykliczne prace porządkowe na cmentarzach obecnie nieużytkowanych (cmentarz żydowski, cmentarz przykościelny), m.in. wycinkę traw,

	likwidację samosiejek. 1.1.7. Wsparcie inicjatyw zmierzających do adaptacji obiektów nieużytkowanych do nowych potrzeb (m.in. winiarnia/piwnica w zespole dworsko-parkowym w Radoszycach) przy zachowaniu charakterystycznej dla obiektów architektury. 1.1.8. Bieżące prace remontowe przy kapliczkach i pomnikach z terenu gminy: ✓ uzgadnianie wszelkich działań przy kapliczkach znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, ✓ zachowanie lub przywracanie ich pierwotnej, tradycyjnej bryły, formy, stylu, materiałów, pokrycia dachowego, wystroju i detalu architektonicznego itp., ✓ podjęcie prac konserwatorskich (w miarę potrzeb). 1.1.9. Ochrona stanowisk archeologicznych: ✓ wskazanie lokalizacji w dokumentach planowania przestrzennego, ✓ prowadzenie wszelkich działań inwestycyjnych po przeprowadzeniu nadzoru archeologicznego lub badań wykopaliskowych.
1.2. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków na potrzeby społeczne, turystyczne i edukacyjne	1.2.1. Wykorzystanie walorów zabytkowych, kulturowych i przyrodniczych w materiałach promocyjnych jako czynnika wpływającego na rozwój gminy. 1.2.2. Upowszechnianie wiedzy o zasobach kulturowych gminy oraz jej walorach turystycznych na stronie internetowej oraz innych dostępnych środkach masowego przekazu. 1.2.3. Tworzenie i promowanie szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych, rowerowych, których atrakcją są obiekty zabytkowe. 1.2.4. Oznakowanie zabytków wraz z podaniem podstawowych informacji historycznych o obiektach, określenie zasad i konsekwentne ich wdrażanie w zakresie umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych, w tym poprzez zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, 1.2.5. Iluminacja świetlna najważniejszych zabytków gminy.
1.3. Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego	1.3.1. Sporządzenie Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego dla całości gminy oraz uwzględnienie w nim obiektów zabytkowych znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków.
PRIORYTET 2: BADANIA I DOKUMENTACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO ORAZ PROMOCJA I EDUKACJA SŁUŻĄCA BUDOWANIU TOŻSAMOŚCI LOKALNEJ	
Kierunki działań:	Zadania:
2.1. Specjalistyczne rozpoznawanie badawcze	2.2.1. Zadania dla Gminnej Ewidencji Zabytków: ✓ zakładanie nowych kart adresowych w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nie uwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa

poszczególnych obiektów, zespołów oraz obszarów zabytkowych	kulturowego na terenie gminy, ✓ systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną, ✓ propozycje skreślenia z ewidencji obiektów nieistniejących oraz takich, które utraciły cechy zabytkowe w wyniku modernizacji, ✓ udostępnianie opracowanych kart adresowych do celów projektowych i badawczych dla służb i podmiotów opracowujących wszelkie plany zagospodarowania przestrzennego czy inne programy: np. rewitalizacyjne, opieki nad zabytkami. 2.2.2. Sporządzenie sprawozdanie z realizacji założeń Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami (zgodnie z art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). 2.2.3. Zamieszczenie wykazu GEZ i Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami na stronie internetowej Urzędu Miasta i Gminy. 2.2.4. Walka z samowolami budowlanymi.
2.2. Edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym i promocja walorów krajobrazowych gminy	2.2.1. Udostępnianie informacji o zabytkach i działaniach promocyjnych na stronie internetowej Urzędu Miasta i Gminy. 2.2.2. Informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwości pozyskiwania środków na odnowę zabytków wpisanych do rejestru zabytków. 2.2.3. Współorganizowanie wszelkiego rodzaju wystaw poświęconych historii oraz ochronie obiektów zabytkowych gminy. 2.2.4. Organizowanie konkursów artystycznych poruszających tematykę zabytków. 2.2.5. Publikacja wydawnictw poświęconych zabytkom, ludziom związanym z Gminą, itp. 2.2.6. Promocja obiektów zabytkowych podczas uroczystości na terenie Gminy. 2.2.7. Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego Gminy. 2.2.8. Opracowanie internetowej Mapy Zabytków Gminy. 2.2.9. Nagłaśnianie, promowanie i informowanie lokalnej społeczności, o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych, w celu budowania tożsamości historycznej oraz kreowania właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego.
Priorytet 3: ZWIĘKSZENIE ATRAKCYJNOŚCI TURYSTYCZNEJ GMINY W OPARCIU O DZIEDZICTWO KULTUROWE I WARTOŚCI KRAJOBRAZOWE I PRZYRODNICZE	
Kierunki działań:	Zadania:

3.1. Tworzenie oferty turystycznej uwzględniającej walory kulturowe i przyrodnicze terenu	3.1.1. Nawiązywanie współpracy z władzami powiatu i województwa w celu włączenia oferty turystycznej gminy w system o większym zasięgu. 3.1.2. Udział w targach turystycznych
3.2. Utworzenie systemu informacji turystycznej	3.2.1. Stworzenie systemu informacji wizualnej w formie tablic informacyjnych dotyczących najważniejszych obiektów historycznych i przyrodniczych znajdujących się na terenie gminy. 3.2.2. Opracowanie tablic informacyjnych dotyczących. szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych i tras rowerowych wyznaczonych na terenie gminy. 3.2.3. Opracowanie przewodnika turystycznego uwzględniającego krajobraz kulturowy i przyrodniczy gminy. 3.2.4. Opracowanie folderów, informatorów i innych wydawnictw na temat dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego gminy.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podmiotem odpowiedzialnym za realizację Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Radoszyce jest Wójt gminy. Do osiągnięcia celu i efektywnego wykonywania zadań w nim określonych służą pomocą następujące instrumenty:

- instrumenty prawne - wynikające z przepisów prawnych (ustaw i przepisów wykonawczych), uchwał Rady Gminy, np. dotyczących uchalenia miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, tworzenia parków kulturowych, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków czy uchwalenie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie przy zabytkach;
- instrumenty finansowe - dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe lub ulgi podatkowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, korzystanie z funduszy europejskich;
- instrumenty kontrolne - aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków, monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego oraz monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego, sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji *Programu* oraz aktualizacja *Programu* związana z ustawowym 4-letnim okresem obowiązywania, dostosowania go do zmieniających się zapisów prawnych oraz możliwości finansowania;
- instrumenty koordynacji - realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami pozarządowymi, kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- instrumenty społeczne - działania edukacyjne, promocyjne, współdziałanie z organizacjami pozarządowymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami, kulturą, turystyką, współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków (powoływanie nowych).

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Proces osiągania celów wytyczonych w Programie Opieki nad Zabytkami dla Gminy Radoszyce będzie monitorowany poprzez analizę stopnia jej realizacji.

Analiza ta będzie dokonywana każdorazowo przez Wójta gminy, zgodnie z ustaleniami art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca: wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami oraz efektywność ich wykonania.

Ocena poziomu realizacji Programu winna uwzględniać m.in.:

- bieżący monitoring Gminnej Ewidencji Zabytków uwzględniający informacje o stanie zachowania obiektów, zmianach lokalizacyjnych, zmianach stosunków własnościowych,
- ocenę zaawansowania prac związanych z rewitalizacją obiektów zabytkowych,
- ocenę prac związanych z opracowaniem aktów prawa miejscowego dla terenów o wysokich wartościach kulturowych,
- ocenę aktywności kulturalnej lokalnej społeczności, w tym ocena przedsięwzięć folklorystycznych i zainteresowań tradycyjnym rękodziełem,
- ocenę aktywności placówek kulturalnych (świetlice wiejskie, biblioteki),
- ocenę wykorzystania i funkcjonowania szlaków turystycznych oraz towarzyszącej im infrastruktury,
- ocenę realizacji programu edukacji i promocji zabytków, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technik informatycznych,
- ocenę rozwoju bazy agroturystycznej,
- ocenę kontaktów z właścicielami obiektów w zakresie działań zmierzających do rewitalizacji obiektów zabytkowych.

Po przyjęciu przez Radę Gminy treści Programu w drodze uchwały należy udostępnić dokument do publicznej wiadomości na gminnej stronie internetowej. Program należy sukcesywnie analizować oraz uzupełniać, uwzględniając zmieniające się uwarunkowania prawne, kulturowe i społeczne.

Realizowanie założeń Programu opieki nad zabytkami dla Gminy będzie wymagało współpracy nie tylko osób odpowiedzialnych za wdrożenie działań wynikających z celów tego dokumentu, ale także aktywizacji właścicieli, użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, grup społecznego działania, środowisk naukowych itp.

Mając na uwadze dobro ogółu należy dołożyć starań, aby wytyczone cele zostały realizowane. Gmina i podległe jej jednostki zobowiązują się prowadzić działalność informacyjną i popularyzatorską w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, tj. osób fizycznych, jednostek organizacyjnych, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

Źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków;
- dotacje wojewódzkie i powiatowe;
- dotacje gminne;
- dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny;
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów;
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW);
- programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- fundusze od fundacji;
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków.

Źródła zagraniczne:

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych, m.in. RPO, POIiS;
- źródła z programu Polska Cyfrowa PO PC 2014 - 2020;
- źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

Źródła krajowe

Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 roku „W sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków” (Dz. U. z 2014 r. poz. 399 ze zm.) reguluje sprawy związane z dofinansowaniem prac przy obiektach zabytkowych. Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych

już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac. W przypadku refundacji kosztów prac wniosek powinien być złożony w roku następującym po roku, w trakcie którego zakończono wszystkie prace konserwatorskie i roboty budowlane podlegające dofinansowaniu

Wykaz działań, które mogą być finansowane określa art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- ✓ sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- ✓ przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- ✓ wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- ✓ opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- ✓ wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- ✓ sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- ✓ zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- ✓ stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- ✓ odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- ✓ odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- ✓ odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- ✓ modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- ✓ wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- ✓ uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- ✓ działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- ✓ zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac robót przy zabytku wpisanym do rejestru;
- ✓ zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku, jeżeli:

- ✓ zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- ✓ wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- ✓ stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków bądź organ stanowiący miasta, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Udzielane są w celu poprawy stanu zachowania zabytków poprzez ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwację i rewaloryzację zabytków, udostępnianie zabytków na cele publiczne. Kwalifikują się prace prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, realizowane bez udziału środków europejskich. Planowane w roku udzielenia dotacji lub prowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (refundacja). Uprawnionymi wnioskodawcami są jednostki posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego.

Zasady udzielania dotacji:

- ✓ dofinansowanie może obejmować jedynie nakłady konieczne na prace określone w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
- ✓ dofinansowanie może być udzielone do wysokości 50 % nakładów koniecznych. W wyjątkowych wypadkach (wyjątkowa wartość historyczna, artystyczna lub naukowa obiektu, wymagane przeprowadzenie złożonych technologicznie robót, stan zachowania zabytku wymaga natychmiastowej interwencji) dofinansowanie może stanowić 100 % wartości robót.

Środki Świętokrzyskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Zasady udzielania dotacji określa Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Wniosek należy złożyć do 28 lutego każdego roku, w którym ma być udzielona dotacja na dofinansowanie prac, które zostaną przeprowadzone lub do 30 czerwca, w którym dotacja ma być udzielona na dofinansowanie prac przeprowadzonych w okresie 3 lat poprzedzających rok złożenia wniosku. Została ponadto opracowana Instrukcja w sprawie przyjmowania i rozpatrywania wniosków oraz udzielania i rozliczania dotacji celowej udzielanej przez ŚWKZ na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków województwa świętokrzyskiego.

- Dotacje wojewódzkie i powiatowe

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa (Powiatu) w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

- Środki Województwa Świętokrzyskiego.

Samorząd Województwa Świętokrzyskiego udziela dotacji celowych na prace konserwatorskie i budowlane w drodze konkursu. Zasady i tryb udzielania dotacji określa uchwała nr XXXVIII/512/21 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 22 listopada 2021 r. w sprawie zasad udzielania dotacji z budżetu samorządu województwa na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, położonym na obszarze Województwa Świętokrzyskiego.

- Dotacje wojewódzkie i powiatowe

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa (Powiatu) w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

- Dotacje gminne

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym.

- Dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny

Środki Funduszu Kościelnego można przeznaczyć na remonty i konserwacje obiektów sakralnych o wartości zabytkowej (art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 i § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego, Dz. U. nr 61 poz. 354). Dotacja mogą być objęte podstawowe prace zabezpieczając obiekt: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie, odgrzybianie, izolacja, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej.

- Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa

Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa została powołana przez Sejm RP ustawą z 2 lipca 1947 r. Jest ona jedynym w Polsce organem państwowym inicjującym i koordynującym działalność związaną z upamiętnianiem historycznych wydarzeń i miejsc oraz postaci w dziejach walk i męczeństwa narodu polskiego w kraju i zagranicą, a także walk i męczeństwa innych narodów na terytorium Polski. Na stronie internetowej znajdują się wnioski między innymi na dofinansowanie Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa na wykonanie prac remontowych na cmentarzach, kwaterach i mogiłach wojennych oraz wniosek o środki finansowe na wykonanie pomników, tablic pamiątkowych lub remonty już istniejących upamiętnień.

- Rządowy program ograniczania przestępczości i aspołecznych zachowań „Razem Bezpieczniej”

Rządowy Program Ograniczania Przestępczości i Aspołecznych Zachowań program pn. „Razem bezpiecznie” został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 18 listopada 2006 r. Program łączy działania Policji, administracji rządowej i samorządowej oraz partnerów społecznych, zainteresowanych poprawą bezpieczeństwa i porządku publicznego. Jednym z podstawowych założeń programu jest przekonanie obywateli do nawiązania trwałego, stałego, naturalnego partnerstwa z Policją oraz innymi instytucjami ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego. Szereg przedsięwzięć realizowanych w ramach programu wpisuje się w zadania poszczególnych jednostek i może być realizowana w ramach bieżącej działalności.

Określono w nim obszary działania programu i kierunki aktywności zaangażowanych podmiotów:

- ✓ bezpieczeństwo w miejscach publicznych i w miejscu zamieszkania,
- ✓ przemoc w rodzinie,
- ✓ bezpieczeństwo w szkole,
- ✓ bezpieczeństwo w środkach komunikacji publicznej,
- ✓ bezpieczeństwo w ruchu drogowym,
- ✓ bezpieczeństwo w działalności gospodarczej,
- ✓ ochrona dziedzictwa narodowego.

W ramach obszaru Ochrona dziedzictwa narodowego określono następujący problem: systematyczne niszczenie dziedzictwa narodowego w całym kraju, zwłaszcza drewnianych zabytkowych kościołów, skutkujące utratą dóbr (kradzież, zniszczenie, zaginięcie, nielegalny wywóz, pożary), dla którego wyznaczono następujące zadania:

- ✓ podejmowanie międzyinstytucjonalnych skoordynowanych inicjatyw w celu ochrony zabytków, między innymi wspólne inspekcje i kontrole obiektów ze zgromadzonymi dobrami kultury, prowadzone przez przedstawicieli Wojewódzkich Konserwatorów Zabytków, Policji i Państwowej Straży Pożarnej;
- ✓ upowszechnianie nowoczesnych technicznych środków zabezpieczeń (wraz z monitoringiem) zarówno na wypadek klęsk żywiołowych, jak i przestępczej działalności człowieka, np. kradzieży, dewastacji;
- ✓ kontynuowanie systemowej rejestracji zbiorów, wraz z dokumentacją fotograficzną i opisową, z uwzględnieniem znakowania obiektów ruchomych;
- ✓ przeprowadzanie szkoleń, wydawanie publikacji, współpraca z wyspecjalizowanymi strukturami resortu kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, stowarzyszeniami, towarzystwami itd.;
- ✓ poprawa wymiany informacji o skradzionych i poszukiwanych zabytkach, w oparciu o przepis art. 23 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
- ✓ stworzenie centralnego systemu informacji o wydanych pozwoleniach na wywóz zabytków za granicę;
- ✓ podjęcie działań nad stworzeniem w strukturach organów ścigania specjalistycznej komórki do zwalczania przestępczości przeciwko zabytkom.

- Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który

corocznie ogłasza stosowne konkursy.

- Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

- Źródła zagraniczne

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

- Ustawa o rewitalizacji z dnia 9 października 2015 r.

Głównym celem ustawy jest zapewnienie skuteczności i powszechnego charakteru działań rewitalizacyjnych, a także ich kompleksowości i wprowadzenia mechanizmów koordynacji, co pozwoli na wyprowadzenie obszarów zdegradowanych ze stanu kryzysowego. Zadaniem ustawy jest stworzenie skutecznych narzędzi, które pozwolą na sprawniejsze wyprowadzanie zdegradowanych obszarów ze stanu kryzysowego. Ustawa określa programowanie, koordynację i tworzenie warunków do realizacji procesu rewitalizacji przez jej interesariuszy jako fakultatywne zadanie własne gminy. Głównymi adresatami ustawy są organy samorządu terytorialnego oraz mieszkańcy gmin, na terenie których znajdują się obszary zdegradowane i w których prowadzone będą działania rewitalizacyjne.

Obecnie ważnym źródłem finansowania działań rewitalizacji, pokrywającym się z pierwszym okresem obowiązywania ustawy, będą środki europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych (głównie EFS, EFRR oraz dodatkowo środki FS). Umowa Partnerstwa, czyli główny dokument ustanawiający ramy wdrażania środków unijnych w perspektywie budżetowej 2014 - 2020, wskazuje „miasta i dzielnice miast wymagające rewitalizacji” jako jeden z pięciu tzw. obszarów strategicznej interwencji. Zgodnie z dokonanymi szacunkami, na działania rewitalizacyjne w ramach wybranych priorytetów inwestycyjnych przeznaczona zostanie co najmniej równowartość 25 mld zł. Środki te będą głównie dotyczyć regionalnych programów operacyjnych (RPO). Do tej kwoty należy także doliczyć wkład własny beneficjentów.

- Działania LEADER

Dodatkowo w środkach UE kierowanych do Polski przez EFRROW dofinansowania na inicjatywy związane z ochroną dziedzictwa i podtrzymaniem tradycji kulturowych można szukać w ramach działania 7.15 LEADER (PROW), definiowanego jako podejście oddolne, mające na celu rozwój lokalny kierowany przez lokalną społeczność. LEADER może być realizowany na obszarach wiejskich, przez które rozumieć należy tereny całego kraju, z wyłączeniem obszaru miast o liczbie mieszkańców większej niż 20 000. Dla danego obszaru na terenach wiejskich, zamieszkanego przez minimum 30 000 lub maksimum 150 000 mieszkańców, powstać powinna tzw. Lokalna Strategia Rozwoju (LSR) zawierająca wszelkie aspekty charakterystyczne dla danego terenu i zamieszkującej go ludności, które mogą przyczynić się do rozwoju gospodarczego, turystycznego, społecznego i kulturowego tego obszaru. LSR będzie realizowana na obszarze obejmującym przynajmniej dwie gminy, których tereny stanowią (bądź zawierają) obszary wiejskie, dla których utworzona zostanie tzw. Lokalna Grupa Działania (LGD). Podejście LEADER wskazuje konieczność osiągnięcia przez Lokalną Grupę.

Działania określonych celów szczegółowych, do których należą między innymi:

- ✓ wzmocnienie kapitału społecznego, w tym z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych i wspieranie partycypacji społeczności lokalnej w realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju;
- ✓ rozwój przedsiębiorczości, z wyłączeniem świadczenia usług rolniczych; - rozwój produktów lokalnych;

- ✓ zachowanie dziedzictwa lokalnego;
- ✓ rozwój ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury: turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej.

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd miejski powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest Gmina,
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze Gminy.

Gmina jest ustawowo zobligowana do opieki nad obiektami zabytkowymi, których jest właścicielem: utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobyków.

Zestawienie działań podjętych przez Gminę Radoszyce zostało zaprezentowane w rozdziale 7 – *Założenia programowe* (s. 50).

Materiały wykorzystane w tekście:

- 1) Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm.).
- 2) Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840).
- 3) Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 40).
- 4) Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 503).
- 5) Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 88, ze zm.).
- 6) Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2022 r., poz. 2556, ze zm.).
- 7) Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 916, ze zm.).
- 8) Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. U. z 2023 r. poz. 344).
- 9) Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 194, ze zm.).
- 10) Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1327, ze zm.).
- 11) Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 385).
- 12) Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).
- 13) Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 164).
- 14) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2019, poz. 1721).
- 15) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019, poz. 1886).
- 16) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017, poz. 928).
- 17) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (t. j. Dz. U. z 2022 r., poz. 1388).
- 18) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014, poz. 110).
- 19) Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r., Nr 30, poz. 259).
- 20) Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r., Nr 212, poz. 2153).
- 21) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011 r., Nr 89, poz. 510).
- 22) Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022.
- 23) Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.
- 24) Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030.
- 25) Program Opieki nad Zabytkami Województwa Świętokrzyskiego na lata 2013-2016 (z kontynuacją na lata kolejne).

- 26) Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+
- 27) Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego.
- 28) Strategia Rozwoju Gminy Radoszyce na lata 2015-2025.
- 29) Program Rewitalizacji Gminy Radoszyce na lata 2016-2023.
- 30) Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Radoszyce.
- 31) Materiały udostępnione przez Urząd Gminy Radoszyce.
- 32) Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Radoszyce.
- 33) Program opieki nad Zabytkami Gminy Radoszyce na lata 2019-2022.

www.zabytek.pl

www.mapy.zabytek.gov.pl/nid/

www.nid.pl

www.samorzad.nid.pl

Spis tabel, rycin i fotograf:

Ryc. 1. Lokalizacja Gminy Radoszyce na tle powiatu koneckiego (źródło: Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Radoszyce).

Ryc. 2. Stan zachowania obiektów na terenie Gminy Radoszyce.

Fot. 1. Radoszyce. Kościół parafialny pw. Św. Piotra i Pawła (źródło: Gminna Ewidencja Zabytków).

Fot. 2. Przykładowe kapliczki z terenu Gminy Radoszyce. 1) Radoszyce, ul. Krakowska; 2) Radoszyce, ul. Konecka; 3) Radoszyce, ul. Piotrowska; 4) Lewosóz; 5) Kłucko (źródło: Gminna Ewidencja Zabytków).

Fot. 3. Radoszyce. Cmentarz żydowski (źródło: Gminna Ewidencja Zabytków).

Fot. 4. Radoszyce. Cmentarz parafialny, rzymsko-katolicki (źródło: Gminna Ewidencja Zabytków).

Fot. 5. Radoszyce. Budynek „winiarni” (źródło: Gminna Ewidencja Zabytków).

Fot. 6. Radoszyce. Budynki mieszkalne. 1) plebania, ul. 1 Maja 1; 2) ul. Konecka 12; 3) ul. Kościelna 11; 4) dawna „Rabinówka”, ul. Ogrodowa 19; 5) ul. Mickiewicza 7; 6) ul. Spółdzielcza 14 (źródło: Gminna Ewidencja Zabytków).

Tabela 1. Zabytki nieruchome w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Radoszyce.

Tabela 2. Stanowiska archeologiczne w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Radoszyce.

Przewodniczący Rady Miejskiej w Radoszycach

Robert Nowak